

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Sociálně psychologické faktory ovlivňující klima třídy

Markéta Smolařová

Obor: psychologie

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Karel Hnilica, CSc.

Praha 2014

Prague College of Psychosocial Studies

Socio-psychological factors which influence the classroom climate

Markéta Smolařová

Field of Study: Psychology

Form of Study: Full – time study

The Bachelor Thesis Work Supervisor: Doc. PhDr. Karel Hnilica, CSc.

Prague 2014

Anotace

Bakalářská práce se zabývá vlivem sociálně psychologických faktorů na klima třídy. Hledá vztah mezi prospěchem žáka základní školy jako faktorem klimatu třídy a sociometrickým statutem žáka v malé sociální skupině, tedy školní třídě. V teoretické části bakalářské práce jsou definovány sociálně psychologické faktory, které na klima třídy působí a způsoby měření klimatu ve třídě. Praktická část se zabývá realizací výzkumné sondy, která byla prováděna na základě dotazníkového sociometrického šetření ve 4. až 8. třídě soukromé základní školy. Ze získaných hodnot každého žáky byly v subškálách obliba, neobliba, vliv a agrese sečteny skóry, pomocí Pearsonova korelačního koeficientu se pak prokazovala souvislost s průměry známek na vysvědčení každého žáka za 1. pololetí školního roku 2013/2014, ale i mezi subškálami samotnými. Výzkumná sonda měla vzhledem k počtu respondentů povahu kvantitativního výzkumu. Cílem sondy bylo hledání souvislostí mezi známkami jako faktorem ovlivňující klima třídy a sociometrickým statutem žáka. Práce na základě literatury zejména v teoretické části a realizované výzkumné sondy popisuje její výsledky a z nich plynoucí závěry.

Klíčová slova

Faktory školního klimatu, sociometrie, sociometrický status, hodnocení, známky a sociometrický status.

Abstract

The bachelor thesis deals with the influence of social and psychological factors on the classroom climate. Its objective is to find the relationship between the primary school pupil's academic results as a factor of the classroom climate and their sociometric status in a small social group (the class). The theoretical part of the thesis defines socio-psychological factors which influence the classroom climate and the ways of measuring this in the classroom. The practical part deals with the implementation of a research study, which was carried out on the basis of a sociometric questionnaire in the 4th to 8th grades of a private elementary school. From the obtained results of each pupil summated scores were categorised into the following categories: popularity, dislike, influence and aggression. Using Pearson's correlation coefficient the results were compared with average marks on the report cards for each student for the first semester of the school year 2013/2014, among the categories as well. Due to the number of respondents the study is quantitative. The aim of the study was to explore the connections between the results as a factor affecting the classroom climate and the sociometric status of the student. The bachelor thesis describes the results and conclusions based on two parts. Part one theoretical (using various models and theories from academic sources) and part two practical.

Keywords

School climate factors, sociometry, sociometric status, evaluation, signs and sociometric status.

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci na téma Sociálně psychologické faktory ovlivňující klima třídy jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních pramenů, které jsou všechny citované v práci a uvedené v seznamu použitých zdrojů.

V Praze, dne 24. 7. 2014

.....

Markéta Smolařová

Děkuji panu Doc. Karlu Hnilicovi za odborné vedení, cenné rady a připomínky, které mi pomohly tuto práci realizovat. Děkuji mé spolužačce Tereze Berákové za pomoc při vyhodnocování sociometrického šetření. Poděkování patří také všem, kteří mě během celého bakalářského studia podporovali a pomáhali mi.

V Praze, dne 24. 7. 2014

.....

Markéta Smolařová

Obsah

Úvod	7
1 Sociálně psychologické faktory ovlivňující klima třídy	9
1.1 Učitel a vedení školy	10
1.2 Žák	11
1.2.1 Věk - odlišnosti v sociometrické struktuře tříd žáků různého věku	12
1.2.2 Konformita a sebehodnocení žáka	14
1.2.3 Pohlaví a gender	15
1.3 Rodiče a rodinné prostředí žáka	15
1.4 Vyučovací metody	16
1.5 Prostředí třídy	18
1.6 Hodnocení	18
2 Místo výzkumné sondy	20
2.1 Soukromá základní škola UNIVERZUM	20
2.2 Žáci a hodnocení	21
2.3 Shrnutí	22
3 Způsoby měření klimatu ve třídě	23
3.1 Sociometrie v pedagogickém výzkumu	25
3.1.1 Sociální pozice žáka ve třídě	27
4 Vlastní výzkumná sonda	29
4.1 Úvod	29
4.2 Předmět a cíle výzkumné sondy	29
4.3 Výzkumné otázky a hypotézy	30
4.4 Metody výzkumného šetření	30
4.4.1 Zkoumaný soubor	30
4.4.2 Sociometrické šetření	31

4.4.3	Proces zpracování dat.....	32
4.5	Výsledky výzkumné sondy	33
4.5.1	Pearsonův korelační koeficient	33
4.5.2	Vlastní pozorování	35
4.5.3	Interpretace dat	35
4.6	Diskuze.....	37
4.7	Závěr výzkumné sondy	39
	Závěr.....	41
	Použité zdroje	43
	Přílohy	1
	Příloha č. 1 – Sociometrický dotazník	1
	Příloha č. 2 – Dílčí výsledky výzkumné sondy – sociometrie – vážený skór a průměr známek na vysvědčení v pololetí školního roku 2013/2014.....	2
	Bibliografické údaje	1
	Evidenční list knihovny.....	2

Úvod

Velmi dlouho jsem se nemohla rozhodnout, jaké téma bakalářské práce si zvolím. Věděla jsem však, že bude z prostředí základní školy, a to z několika důvodů, jednak osobních a také pracovních. Mým osobním důvodem jsou mé tři dcery, z nichž dvě již základní školu navštěvují, a třetí půjde brzy k zápisu. Jako každý rodič si přeji, aby mé děti navštěvovaly školu snů, aby chodily do školy rády, aby se jim ve škole dařilo a těšily se do ní.

Toto mé rodičovské přání je zároveň i pracovním důvodem, proč jsem si zvolila toto téma bakalářské práce. Od školního roku 2009/2010 jsem začala pracovat v Soukromé základní škole Univerzum, práce mě velice oslovila a začala jsem se zajímat o provoz celé školy a pozvolna tento rodinný podnik přebírám. Kromě provozu školy jsem pronikla i do personálního a vyučovacího procesu. Čím více jsem pronikala do provozu školy, tím více se toto prostředí přibližovalo mému snu ideální základní školy.

K naplnění tohoto velice ambiciózního cíle jsou důležité sociálně psychologické faktory ovlivňující chod celé školy. Klima školy a třídní klima jsou určující faktory pro život školy.

Téma, jak sociálně psychologické faktory ovlivňují třídní klima, jsem nakonec zvolila s ohledem na nově zpracované projektové dny, jež jsme do procesu vzdělávání dětí v základní škole Univerzum zařadili od září roku 2013. Během těchto projektových dní se děti s lektory - studenty PVŠPS - klimatem třídy a vztahy mezi dětmi zabývají. Probíhají obvykle jednou měsíčně vždy s konkrétním tématem (vztahy mezi spolužáky, šikana, umění říct ne, slušnost ve vztahu k ostatním atp.). Program je realizován ve třídě dvěma až pěti lektory a je-li to účelné, je přítomen i třídní učitel, případně další vyučující. Stručný průběh projektových dnů je zaznamenáván lektory v zápisech pro další využití k práci s třídním kolektivem.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí - teoretické a praktické. Teoretická část obsahuje tři kapitoly a praktická část pouze jednu.

První kapitola teoretické části vymezuje hlavní sociálně psychologické faktory ovlivňující klima třídy, ale zmiňuje i prolínání faktorů ovlivňujících klima třídy a školy. Kromě hlavních činitelů jako je učitel a vedení školy, žák, v podkapitolách rozvedená

témata věk – odlišnosti v sociometrické struktuře tříd žáků různého věku, konformita a sebehodnocení žáka, pohlaví a gender. Věnuje se i pozici rodičů a rodinného prostředí žáka, neopomíná ani vyučovací metody, či prostředí třídy a hodnocení.

Druhá kapitola teoretické části charakterizuje místo výzkumné sondy, první podkapitola charakterizuje Soukromou základní školu Univerzum jako místo výzkumné sondy. V druhé podkapitole je věnován prostor žákům a jejich hodnocení.

Poslední, tedy třetí kapitola teoretické části charakterizuje způsoby měření klimatu ve třídě a zaměřuje se zejména na sociometrii v pedagogickém výzkumu a na sociální pozici žáka ve třídě.

Ke zpracování teoretické části jsem využila zejména práce autorů: Čapek (2010) a Chrásta (2007).

Praktická část, tedy čtvrtá kapitola mé bakalářské práce, se zabývá realizací výzkumné sondy, která byla prováděna porovnáváním dotazníkového sociometrického šetření a průměrem hodnocení žáků čtvrté až osmé třídy za 1. pololetí školního roku 2013/2014. Cílem bylo zjistit, zda faktor, jakým je hodnocení prospěchu, tedy známky, ovlivňují vnímání dětí ve třídě svými spolužáky. Tato kapitola obsahuje cíle a tři hlavní hypotézy výzkumné sondy, dále zvolené metody, tedy volbu zkoumaného souboru, výběr metod a jejich následné zpracování, zhodnocení a interpretaci. Dále uvádí diskuzi k problematice této sondy a v neposlední řadě také výsledky a z nich plynoucí závěry práce.

Bakalářská práce si klade za cíl zjišťovat, jaký vliv mají známky jako sociálně psychologický faktor na sociometrický status dítěte v rámci školní třídy.

Dbala jsem na to, abych si udržela přiměřenou zdrženlivost, profesionalitu a objektivitu po celou dobu výzkumné sondy i během jejího zpracování. Pohybovala jsem se ve známém prostředí, proto moje nezávislost a odstup byly důležité.

1 Sociálně psychologické faktory ovlivňující klima třídy

Mnoho odborníků považuje klima třídy za sociálně-psychologickou proměnnou představující dlouhodobější sociálně emocionální naladění, postoje zúčastněných a vztahy mezi nimi, výpovědi žáků příslušné třídy o událostech ve třídě včetně pedagogického působení učitelů školy.¹ Vykopalová soudí, že sociální klima třídy je soubor všech vnějších i vnitřních podmínek působících ve vzájemné interakci žáků i učitele, které vzájemně ovlivňuje jejich chování.² Každá třída oplývá určitou mírou jedinečnosti a dění ve skupině je zpravidla založeno na subjektivních názorech jeho aktérů, tedy nepřístupné vnějšímu pozorovateli.

Čech přirovnává třídní klima ke klimatu v meteorologii, tedy k dlouhodobému stavu počasí. Tím se klima třídy od atmosféry ve třídě. Atmosféra poukazuje na krátkodobý situační stav. Jde o pouhý výkyv, který se během dalšího období vrátí na své původní hodnoty a který nemusí klima třídy nikterak ovlivnit. Čech popisuje třídní klima jako subjektivní hodnocení a sebehodnocené vnímání, prožívání, emoce a vzájemné působení všech zúčastněných, které v nich jako ve spolutvůrcích a zároveň konzumentech vyvolávají edukační a jiné činnosti v určitém prostředí.³

Názory na to, co nebo kdo je zdrojem utváření klimatu třídy, jsou mezi odborníky rozdílné. Někteří považují za hlavní zdroj samotné žáky, jejich osobnost, vlastnosti, chování, které se třídu od třídy liší. Jiní odborníci považují za hlavního tvůrce klimatu ve třídě učitele, který svou rolí a osobností při vyučování významně ovlivňuje pozitivní či negativní klima třídy. Avšak mnohdy samotná struktura a chování třídy ovlivňuje zase učitelův postoj a následné chování k ní.⁴

Preferování žakovského pohledu odpovídá názor, že klima třídy vyjadřuje míru, do jaké je žák ve třídě spokojený. Preferování role pedagoga je naproti tomu vyjádřena tvrzením, že klima třídy ovlivňuje především učitel tím, že stanoví pravidla práce a života ve třídě, tato pravidla pak učitel žákům vštěpuje a upevňuje v nich. Kategorie třídní klima

¹ Viz MAREŠ, Jiří PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška. *Pedagogický slovník*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 1998, s. 107.

² Viz VYKOPALOVÁ, Hana. *Sociální klima školní třídy a možnosti jeho ovlivňování*. Olomouc: Rektorát Univerzity Palackého v Olomouci, 1992, s. 5.

³ Viz ČECH, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010, s. 12-13.

⁴ Viz PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál 2002, s. 343.

zahrnuje i to, co někteří odborníci nazývají klimatem výuky nebo komunikačním klimatem ve třídě.⁵

Klima školy je naproti třídnímu klimatu souhrnem subjektivních hodnocení a sebehodnocení účastníků vzdělávání v dané škole, jež se týká všech aspektů vzdělávání. Patří do nich vzájemná komunikace a sociální vztahy, vnímání prostředí, prožitky a emoce. Účastníky podílejícími se na vytváření školního klimatu míníme nejen žáky či studenty s jejich třídním učitelem, ale také celý pedagogický sbor a vedení dané školy. V tomto případě není možné o aktérech neboli účastnících vzdělání uvažovat jako o jednotlivcích, ale jako o sociálních skupinách.⁶

1.1 Učitel a vedení školy

Učitelé u nás nejsou často seznamováni vedením školy s filozofií a záměry školy tak, jak by bylo potřeba. Ředitel školy by měl mít jasnou vizi, kam škola směřuje. Pro svou vizi by měl umět přesvědčivě zaujmout své kolegy, měl by jim dát možnost podílet se na stanovování cílů, jež k jejímu naplnění vedou. Je jisté, že učitel zasvěcený do cílů a filosofie školy může lépe vytvářet klima ve třídě i ve škole. Co učitel, to jiný názor na to, co je pro vzdělání důležité. Je třeba, aby učitelé znali nejen pedagogicko-psychologická východiska svého jednání, ale také měli představu o těch charakteristikách žáka, které by měli společně vytvářet a tomu by měli přizpůsobovat svou vzdělávací činnost.⁷

Důležitou a neopomenutelnou roli hraje kvalifikace a osobnost samotného učitele, jeho motivace k dalšímu vzdělávání i sebevzdělávání. Učitel jako formální vedoucí třídy odpovídá bezprostředně za skupinové aktivity a ovlivňuje podstatně pracovní atmosféru a tím i vztahy ve školní třídě, zvláště pak na nižších stupních a na počátku vytváření třídy. Učitel může objevující se a vznikající prvky neformální struktury podporovat, rozvíjet a integrovat v oblastech tradičně přisuzovaných jeho kompetenci, jestliže užívá demokratický výchovný styl. Autokratický učitel naproti tomu obvykle ponechává stranou neformální strukturu třídy a bere jí v potaz až tehdy, když ohrožuje či zasahuje

⁵ Viz ČECH, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010, s. 14-16.

⁶ Tamtéž, s. 133-136.

⁷ Tamtéž, s. 141-144.

do oblasti učení a chování žáků. Obvyklá bývá kombinace obou způsobů v různých proporcích podle osobnostních předpokladů a situace.⁸

Pro klima školy je kromě třídního učitele a pedagogického sboru důležitou osobou, pro mnohé odborníky dokonce tou nejdůležitější, ředitel školy. Ředitel a celé vedení by mělo prosazovat koncepci školy a snažit se udržovat tento vytyčený směr. Není snadné dosahovat rovnováhy mezi zájmy všech skupin aktérů ve škole, mezi vnitřním a vnějším světem školy, mezi turbulencí a potřebou stability. Ředitel je nejen tím, kdo posiluje klima školy pozitivními city, svou laskavostí a trpělivostí, se kterými hledí na žáky a učitele své školy, ale také ten, kdo se stará o finanční ohodnocení personálu a ekonomickou rovnováhu na škole. Peníze často ovlivňují nadšení, elán a motivaci učitelů pro přípravu a práci s dětmi. Je to tedy právě finanční ohodnocení, které se významným způsobem podílí na pracovní spokojenosti učitelů, a tedy i na klimatu školy.⁹

1.2 Žák

Zkoumání závislosti sociometrické pozice žáka na jeho osobnostních činitelích se již v minulosti věnovala celá řada výzkumů. Převážná většina z nich byla zaměřena na ty charakteristiky osobnosti, které se projevují v interakci s druhými. Jednou z významných složek osobnosti jedince mající vliv na pozici ve skupině je extroverze nebo introverze. Zatímco introverze pozici ve skupině snižuje, extroverze hraje příznivou roli na počátku utváření skupin, později se situace vyrovnává. Extroverti mají obvykle větší vliv na dění ve skupině a zaujímají roli vůdce. Introverti jsou více izolováni.¹⁰

Sociometrický status také pozitivně koreluje s inteligencí jedince. Ukazuje totiž, že horní čtvrtina v sociometrické hierarchii má vyšší inteligenci než spodní čtvrtina. Sociometričtí vůdcové a populární osoby většinou přesahují inteligenční průměr skupiny jen mírně, což dokazuje, že odlišnost od skupiny by neměla být markantní. Relativně nízká intelektuální úroveň žáka, ve srovnání s ostatními vrstevníky, představuje vážnou

⁸ Viz KALABZA, Pavel. *Determinanty sociometrické pozice žáka ve školní třídě*. Bakalářská práce. Brno, 2009. Fakulta humanitních studií. Institut mezioborových studií. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. 40-41 s. Vedoucí: PhDr. Ivana Poledňová, CSc.

⁹ Viz ČECH, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010, s. 154-157.

¹⁰ Viz KALABZA, Pavel. *Determinanty sociometrické pozice žáka ve školní třídě*. Bakalářská práce. Brno, 2009. Fakulta humanitních studií. Institut mezioborových studií. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. 34-35 s. Vedoucí: PhDr. Ivana Poledňová, CSc.

překážku úplného sociálního uplatnění takového žáka v třídním prostředí.¹¹ Sociální status v rámci skupiny má význam pro postavení člověka. Status se vymezuje i jako pozice ve skupině. Postoj k vlastnímu statusu je zevšeobecňován. Člověk, který je uznáván v určité oblasti, má tendenci očekávat, že bude stejně posuzován i v jiných oblastech.¹² Žákův status a to, jak se sebehodnotí, prochází viditelným vývojem. Zpočátku potřebu akceptace saturuje výhradně učitel, zatímco později se stává důležitým hodnotitelem třídy.¹³

Vztahy mezi žáky ve třídě velmi ovlivňují klima a pro spoustu jedinců, zvláště starších, jsou největší motivací, proč ráno vstát a jít do školy. Pedagog by se měl snažit poznat své žáky a jejich vzájemné vztahy, neboť takovou znalost může využívat ve prospěch svého pozitivního působení. K lepší znalosti své třídy mu mohou napomáhat i zpětné vazby, sociogramy nebo nejrůznější typy her. Vhodným způsobem, jak se dozvědět mnoho informací, je právě sociometrie.¹⁴

1.2.1 Věk - odlišnosti v sociometrické struktuře tříd žáků různého věku

Postoj žáka ke svým spolužákům a k učiteli se během jednotlivých období školní docházky mění. Věkové zvláštnosti se odrážejí i do struktury a dynamiky třídy a jedince v ní. Během školního působení se mění důležitost skupiny vrstevníků pro jedince.

V předškolním věku a na začátku mladšího školního věku ještě nejsou děti schopné vytvořit stálou skupinu. Vytvářejí tedy přechodná a hravá seskupení. Reagují na různé situace hromadně (smích, pláč, hluk, agrese). Postupně se upevňují sociální poznávání a dovednosti. Stále ale doznívá dětský egocentrismus a jedinec zatím nevnímá druhé dítě jako osobnost. Největší závislost přetrvává ve vztahu k matce, během školní docházky slábne. Důležitou náplní činností dítěte je v předškolním a mladším školním věku hra.¹⁵

V období mladšího školního věku závisí struktura třídní skupiny a vztahy v ní především na učiteli. Postoj učitele ovlivňuje vztah nadřazenosti a podřízenosti. Děti

¹¹ Viz KALABZA, Pavel. *Determinanty sociometrické pozice žáka ve školní třídě*. Bakalářská práce. Brno, 2009. Fakulta humanitních studií. Institut mezioborových studií. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. 35 s. Vedoucí: PhDr. Ivana Poledňová, CSc.

¹² Viz ČECH, Ján. *Sociální psychologie pro učitel'ov*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2008, s. 124-125.

¹³ Viz ČECH, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010, s. 22-23.

¹⁴ Tamtéž, s. 79-80.

¹⁵ Tamtéž, s. 20.

se seznamují s novými pravidly a normami. Spolužáci ve třídě jsou přijímáni nebo naopak odmítáni podle toho, jak plní povinnosti a jak je hodnotí učitel. Vztahy mezi spolužáky v tomto období nemají takovou váhu. Učitel sám může upevňovat a rozvíjet pozitivní vztahy ve třídě svým chápajícím postojem. Spolužáci již v tomto období dokážou být tvrdí, nemilosrdní a bezohlední k odlišným jednotlivcům. Vnímavý učitel uvolňuje závislost na své osobě, vede žáky k citlivému vnímání spolužáků, ke kooperaci, skupinové práci a sociálnímu vnímání. Děti na nevýhodnou roli ve třídě často reagují útekem do nemoci, negativismem či nechutenstvím. Kolem osmi let začínají děti utvářet sociální útvary označované jako party. V tomto období však bývá členství v takových skupinách přechodné a pocit sounáležitosti bývá krátkodobý.¹⁶

Ve třídě v období puberty, středního školního věku, dochází k posunu ve vývoji třídní skupiny. Vznikají neformální, zájmové skupiny, hierarchie moci je pod kontrolou postojů ostatních členů, sílí potřeba rovnocenného partnerství mezi vrstevníky a zachování pravidel. Ze strany dospělých vzrůstá požadavek respektu a v případě nedodržování vzájemného respektu dochází k obranné kritice až agresí a narušení vztahů. Zvyšuje se citlivost na vzájemné srovnávání a do vývoje třídy se také značně promítá individualizace růstu osobnosti a svébytnosti jedince. V tomto období se mezi dětmi objevují velké rozdíly. Někteří jsou zastánci norem a hodnot dospělých, u jiných přetrvává úroveň dětské naivity. Rostoucí nezávislost žáků se promítá do kritičtějšího hodnocení učitele. Třída v tomto období nebývá jako skupina soudržná, častěji se tvoří dvojice, skupinky a party, které nebývají celoživotní, ale představují důležitou součást životní epizody každého člověka.¹⁷

Ve třídě s postpubertálním obdobím, starší školní věk, vrcholí vývoj třídy jako skupiny a prohlubují se odlišnosti mezi třídami navzájem. Roste potřeba autonomie, sebeprosazení a nezávislosti na okolí. V rámci třídního kolektivu se prohlubuje solidarita a provázanost vztahů mezi žáky. Spolužáci a vrstevníci mají v tomto období pro jedince často větší subjektivní hodnotu než dospělí. Pubescent klade na autoritu vysoké nároky, rád se podřídí pouze tomu, koho obdivuje a považuje za mocného a úctyhodného. Pro toto období je typické černobílé vnímání okolí.¹⁸

¹⁶ Viz ČECH, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010, s. 20-21.

¹⁷ Tamtéž, s. 21.

¹⁸ Tamtéž, s. 21-22.

Ve třídách středoškolských, plných adolescentů, se mladí lidé připravují na roli dospělého. Autorita učitele je již dávno nahrazena přítelem či partnerem. Do čela třídy se jen zřídka dostávají prospěchově vynikající žáci. Ve středu pozornosti se nachází sociální a morální vyspělost žáka a jeho osobnost. Interpersonální vztahy mezi vrstevníky jsou pevnější. Na hodnocení a postoje třídy má vliv studentský slang a módní trendy. Třída v tomto období poskytuje svým členům možnost vyzkoušet si názorovou konfrontaci a ujasňování si vlastních postojů ve skupinových situacích.¹⁹

1.2.2 Konformita a sebehodnocení žáka

Konformita je: „*sklon přizpůsobovat své názory a jednání názorům a jednání ostatních členů skupiny či společnosti; je vedena snahou získat pozitivní sankce, nebo obavou ze sankcí negativních*“²⁰ Motivem konformního jednání bývá potřeba sociálního přijetí, uznání a získání výhodné pozice ve skupině.

Konformitě většinou podléhají jedinci, kteří jsou úzkostní, citově a intelektově závislí na druhých. Častěji jsou konformnější ženy než muži, což pravděpodobně vyplývá z jejich tendence udržet soulad ve skupině. Konformisté jsou v porovnání s nekonformními jedinci statisticky méně inteligentní, myšlenkové rigidnější, mají menší sebevědomí, trpí pocity méněcennosti a nedostačivosti, chybí jim sebedůvěra, v interpersonálních vztazích jsou více pasivní, nedůvěřiví, závislí a projevují značně větší moralismus a konvence.²¹

Konformní jednání úzce souvisí se sebehodnocením žáka. Nízké sebevědomí bývá důsledkem nedůvěry v sama sebe, ale také situací, v nichž jedinec neobstál. Výsledkem je komplex méněcennosti, což se promítá do sníženého sebeuplatňování a submisivnějšího projevu. V kolektivu bývá takový jedinec přehlížen nebo využíván ostatními členy skupiny. Obecně lze říci, že hodnocení vrstevníků se postupně stává součástí vlastního sebehodnocení. Toto hodnocení pak bývá často žákem manifestováno do svého chování, což je následně zpětně přijímáno jeho spolužáky.²²

¹⁹ Viz ČECH, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010, s. 22-23.

²⁰ HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. 4. vyd., v Portálu 1. Praha: Portál, 2010, s. 262.

²¹ Viz NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2000, s. 287.

²² Viz KALABZA, Pavel. *Determinanty sociometrické pozice žáka ve školní třídě*. Bakalářská práce. Brno, 2009. Fakulta humanitních studií. Institut mezioborových studií. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. 36 s. Vedoucí: PhDr. Ivana Poledňová, CSc.

1.2.3 Pohlaví a gender

Příslušnost k jednomu pohlaví je jednou ze základních dimenzí osobnosti a je třeba na to brát zřetel. Už v novorozeneckém období se matky chovají jinak k chlapcům a jinak k dívkám. Už od dětství se utvářejí odlišnosti v tom, co je ženskou a co mužskou záležitostí. Jak ženy tak muži se dostávají do sítě konvenčních představ o svých rolích, možnostech a povinnostech. Z výzkumných šetření bylo zjištěno, že osobnostní rozvoj chlapců a dívek vykazuje významné rozdíly, které jsou ve velké míře důsledkem rozdílností v sociálním postavení a výchovných přístupech.²³

Specifickým činitelem ovlivňujícím oblibu žáka u druhého pohlaví a nepřímo i u stejného je sexuální přitažlivost jedince. Nejvíce se vliv prokázal ve vztahu chlapců k děvčatům, zejména v období puberty. Zvláště u sexuálně nepřitažlivých děvčat nerespektují chlapci jejich názory a jiné pozitivní sociální charakteristiky, přitažlivým dívkám naopak odpouštějí i charakterové vady. U dívek není takový postoj tak zřejmý, je v tomto směru vyrovnanější.²⁴

1.3 Rodiče a rodinné prostředí žáka

Rodina, navzdory proměnám, kterými prochází, zůstává svébytným druhem lidské pospolitosti, bez kterého si většina současníků nedovede svůj život představit. Rodina je stabilizátorem intimní mezilidské vzájemnosti, útočištěm. Jedním z jejích nejzákladnějších a nejzávažnějších úkolů je realizovat svou funkčnost vůči dítěti. Jen těžko najít jiné prostředí, které by tak jako právě rodina odpovídalo potřebám dítěte a dospívajícího jedince a vytvářelo tak účinné podmínky pro rozvoj osobnosti včetně jeho vzdělávací úspěšnosti.²⁵

Rodiče a rodinné prostředí jsou důležité faktory, které dlouhodobě a mnohostranně ovlivňují vývoj dítěte a celý jeho vzdělávací proces a zcela jistě také nejen klima třídy, ale celé školy. Rodič jako „spolutvůrce“ školního vzdělání dítěte často školu pozoruje a dozoruje, vznáší připomínky a projevuje své názory na způsob školního vzdělávání.²⁶

²³ Viz HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004, s. 141-145.

²⁴ Viz KALABZA, Pavel. *Determinanty sociometrické pozice žáka ve školní třídě*. Bakalářská práce. Brno, 2009. Fakulta humanitních studií. Institut mezioborových studií. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. 18 s. Vedoucí: PhDr. Ivana Poledňová, CSc.

²⁵ Viz HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007, s. 149.

²⁶ Viz ČECH, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010, s. 24.

Petlák uvádí, že rodiče především chtějí a očekávají rovné zacházení s dítětem, podporu ve vzdělávání, pomoc a vstřícnost učitele při řešení problémů s chováním nebo studijními výsledky žáka, zodpovědný a individuální přístup k jejich dítěti, což je především na větších školách s velkým počtem dětí ve třídě takřka nemožné. Rodiče vyžadují vysokou kvalifikovanost a využití didaktických i jiných schopností učitele a zároveň jeho apel nejen na tyto didaktické aspekty, ale i jeho emoční stránku. Kladně hodnocen je u rodičů také zájem o neformální spolupráci s rodiči.²⁷

Rodič svým zájmem o své dítě pomáhá, ale může také ovlivňovat klima ve třídě negativním způsobem. Je to právě rodič, kdo často dítě formuje k dokonalejšímu obrazu svému, projevuje přehnaný důraz na školní přípravu. Takové ambice rodičů vedou k přetížení dítěte. Může se také stát, že rodiče špatně mluví o učitelích a škole, kam dítě chodí, a tím přenáší své obavy a negativní postoje na dítě. Rodiče mají na starost nejenom oblékání, ale také celkovou materiální vybavenost dítěte, kterou ostatní vrstevníci žáka hodnotí. Děti se obzvláště na prvním stupni svěřují rodičům se vztahy se spolužáky, se kterými si ještě neví rady. Rodičovská intervence může být špatná a může ještě zhoršit žákovy vztahy ve třídě nebo jejich vnímání. Výjimkou dnes není ani nařizování dítěti rodičem, s kým kamarádit a s kým nikoliv. V neposlední řadě se na prospěchu, chování a školním angažování dítěte podílí problémy v rodině a styl výchovy.²⁸

1.4 Vyučovací metody

Jednou z nejdůležitějších činností učitele jsou formy výuky. Zvolené způsoby a metody by měly být kombinací užitečnosti, zajímavých poznání i zábavy. Učitelem používané metody mají vliv na klima ve třídě v mnoha ohledech. Učitel organizuje práci třídy, stanovuje pravidla, zajišťuje pořádek a stylem své práce určuje i atmosféru ve třídě.

Vhodně vedené hodiny, využívající suportivní metody, uvolňují vhodným způsobem energii žáků, kterou v opačném případě ventilují jiným, nevhodným způsobem. Suportivní, tedy podporující metody, vytvářejí a upevňují pozitivní klima ve třídě. Takové metody neznamenají jen výběr zajímavých témat, ale také způsob výuky, která aktivizuje a motivuje žáky. Žáci oceňují školu hrou, aktivní zapojení do komunikace s učitelem a výklad doplněný něčím neobvyklým. A to se týká nejen

²⁷ Viz PETLÁK, Erich. *Klíma školy a klíma triedy*. Přeložila Markéta SMOLAROVÁ. SK: Iris, 2006, s. 68.

²⁸ Viz ČECH, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010, s. 24.

předmětů dobře využitelných k alternativním metodám, ale i předmětů jako je matematika atd. Suportivní metody, tedy metody s pozitivními účinky, mají tyto charakteristiky: aktivita, tedy aktivizování žáků, pozitivní přístup, svoboda při rozhodování žáků, individualizace, kooperace nejen mezi žáky, decentrace vyžadující opuštění mocenského principu řízení a zaměřenost na život, praxi a realitu. Realizace suportivních vyučovacích metod není při správných pedagogicko-psychologických postupech náročná a nabíjí žáky energií a motivací do další práce.²⁹

Učitelé se mnohdy bojí vzděláváním bavit sebe i žáky. Hra jako součást vzdělání má nejen vzdělávací účinky, ale i příznivé psychické dopady. „Škola hrou“ je příjemným zpestřením monotónního výkladu během šestihodinové i delší výuky strávené na nepohodlných židličkách. Herní činnost nepatří jen do hodin tělesné výchovy, ale do procesu vzdělávání ve všech oborech a předmětech. Hrou není jen samotná herní činnost, ale i zábavné úkoly, projekty a týmové aktivity. Kreativní situace dává žákům možnost projevit se a má viditelně pozitivní účinky na klima třídy.³⁰

Každá zvolená aktivita by měla být ukončena reflexí, zpětnou vazbou, sebereflexí, hodnocením. Zpětnou vazbu chápeme jako informaci žákovi o tom, jak probíhá jeho proces učení. Ve výukové komunikaci přichází zpětná reflexe bezprostředně po nějakém výkonu. Na jejím základě žák reguluje svůj další učební postup, což vede ke zlepšení jeho výkonu. Přítomnost zpětné vazby odlišuje komunikaci mezi učitelem a žákem a běžnou interpersonální komunikaci. Zpětná vazba vždy obsahuje prvky hodnocení, které poskytuje informace o porovnatelných kvalitách učebních výkonů a chování žáků s cílem zvyšovat kvalitu učení a efektivitu vyučování. Hodnocení zpětné vazby může být pozitivní či negativní. Pozitivní zpětná vazba utvrzuje žáka ve správnosti odpovědi, zatímco negativní v odmítnutí odpovědi a signalizuje chybu.³¹

²⁹ Viz ČECH, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010, s. 29-37.

³⁰ Tamtéž, s. 40-43.

³¹ Viz ŠALAMOUNOVÁ, Zuzana, ŠEDOVÁ, Klára a ŠVARŤÍČEK, Roman. *Komunikace ve školní třídě*. Praha: Portál, 2012, s. 111-113.

1.5 Prostředí třídy

To, že prostředí školy ovlivňuje sociální klima ve třídě, bylo prokázáno mnoha výzkumy. Učitel by měl vytvářet základy příjemného a pozitivního prostředí. Součástí péče o klima školní třídy je nejen udržování prostoru učeben a tříd po stránce pracovní, funkční, zajištění učebních pomůcek a vhodného nábytku, ale i péči o stránku estetickou.³²

Technika kolem nás se stále mění a vyvíjí. Školy jsou plné pomůcek, které už něco pamatují. Některé z nich slouží dobře, ale je zapotřebí přizpůsobovat výuku rozvíjení technické gramotnosti dětí užitím moderní didaktické techniky, jako jsou interaktivní tabule, diaprojektory nebo vizualizéry. Za několik let dosáhla modernizace škol u nás v oblasti IT poměrně vysoké úrovně. Učitelé by do svého vyučování měli zařadit využití počítačových učeben, ale také se orientovat v možnostech, které tato technika přináší. Namísto je však také zvážit, nakolik je tato činnost přínosná a účelná, zpestřit výuku tam, kde ji učiní atraktivnější.³³

1.6 Hodnocení

Hodnocení ve školní práci poskytuje zpětnou vazbu o průběhu a výsledcích dosavadní učební činnosti a tím i následujících potřebách. Hodnocení napomáhá vývoji sebehodnocení, upevnění sebevědomí a pocitů sebejistoty. Hodnocení může zvýšit úroveň motivace a pravděpodobnost dalšího úspěchu.³⁴ Mělo by být vždy promyšlené, zohledňovat individuální předpoklady jednotlivce.

Učitel je vlastně nejdůležitějším spojovatelem mezi školou a rodinou. Školní hodnocení není-li profesionální, tedy promyšlené a motivující, žáky často znepokojuje, straší a vzbuzuje úzkost, vyvolává v nich napětí nebo prostě jen snižuje jejich životní pohodu. Opakující se špatné známky ovlivňují sebeobranu a motivaci žáka. Hodnocení má mnoho funkcí, které si učitelé často neuvědomují. Náležité pochopení funkce a hrozící úskalí si učitelé vesměs uvědomují, ale zdaleka ne vždy domýšlejí jeho příčiny a důsledky.³⁵

³² Viz ČECH, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010, s. 91.

³³ Tamtéž, s. 40-43.

³⁴ Viz HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007, s. 221.

³⁵ Viz ČECH, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010, s. 57-58.

Velké problémy, které klimatu třídy neprospívají, vznikají tehdy, snaží-li se učitel být spravedlivým učitelem v rovnostářském slova smyslu. Snaha být takto spravedlivý je docela škodlivá, protože kantorům znesnadňuje vytěžit z hodnocení to, co by pro samotného žáka bylo nejlepší. Pomocí hodnocení bychom měli nejen posuzovat kvalitu výkonu žáka, ale spíše motivovat, odměňovat, regulovat. Pro dobré klima ve třídě musí vymizet srovnávání žáků mezi sebou. Spravedlivé je takové hodnocení, kdy nejdůležitějším a jediným kritériem pro hodnocení je žák samotný. Je nezbytné preferovat vertikální hodnocení, které hodnotí žáka podle jeho individuálních schopností a snahy, s ohledem na jeho zlepšování či zhoršování a především jeho individualitu.³⁶

Známkování, i když třeba se snahou o co největší objektivitu, vykazuje systémové chyby. I v případě, kde známky slouží dobře, nemusí být samotný proces hodnocení dobře realizován. Někteří učitelé kladou příliš velký důraz na známky nebo při známkování upřednostňují svůj osobní názor. Nevnímají, že známkování u rozdílných jedinců nemá smysl. Často si nepřiznají, že známky nevypovídají o nejdůležitějších cílech vzdělávání. Aby učitel mohl dobře hodnotit, musí znát a užívat nejdůležitější metody a techniky pedagogické diagnostiky. Znamka by neměla být verdiktem o stavu vědomostí žáka, ale aktivním prvkem dotváření klimatu ve třídě.³⁷

Ačkoli klasické známkování je nejčastějším způsobem hodnocení v českých školách, další možností je přistoupit k širšímu slovnímu hodnocení. Jedná se o způsob, který má pro dítě a jeho rodiče zpravidla větší vypovídající hodnotu, přesto však ani tento způsob hodnocení není zcela bez rizik. Hrozí, že učitel ve snaze neublížit dítěti a potěšit rodiče formuluje své hodnocení příliš obecně a tím slovní hodnocení ztrácí smysl. Rodiče se pak stejně ptají, jakou známkou by bylo dítě hodnoceno při klasickém známkování. Dalším rizikem užití širšího slovního hodnocení může být stylistická neobratnost hodnotícího učitele. Vzhledem k tomu, že neexistuje jednotná škála hodnotících výroků, každý učitel si musí širší slovní hodnocení naformulovat individuálně.

Není tedy možné stanovit, že je patrný rozdíl v působení na klima třídy v užití klasického známkování či užití širšího slovního hodnocení. K tomuto závěru by bylo možné dospět jiným výzkumným šetřením.

³⁶ Viz ČECH, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010, s. 58-60.

³⁷ Tamtéž, s. 58-70.

2 Místo výzkumné sondy

2.1 Soukromá základní škola UNIVERZUM

Soukromá základní škola Univerzum, s.r.o. svou činnost vykonává od 1. 9. 1995 s celkovou kapacitou do 180 dětí. Jedná se tedy o úplnou základní školu, která je na trhu již téměř dvacet let. Škola má nárok na státní dotaci tzv. normativ na žáka a od rodičů vybírá školné, které v současnosti činí 30.000 Kč za školní rok. Vzhledem ke školnému se dá konstatovat, že do školy docházejí děti, jejichž rodiče mají o vzdělání svých dětí zájem a se školou spolupracují, což je nesporná výhoda. Děti mívají i podobný sociální status, takže se ve škole nevyskytují výrazné sociální rozdíly. Třídy jsou koedukované, dívky i chlapci jsou ve většině tříd v rovnoměrném počtu. Škola poskytuje základní vzdělávání žákům v 1. až 9. postupném ročníku. V každém ročníku probíhá výuka zpravidla v jedné třídě. Maximální počet dětí ve třídě je 18 žáků. Na všechny hodiny cizího jazyka jsou děti jednotlivých ročníků rozčleněny na dvě studijní skupiny, na rychlejší a pomalejší. Na některé hodiny českého jazyka a matematiky se škole osvědčilo vytvořit dvě studijní skupiny z jedné třídy. Díky nízkému počtu žáků ve třídách a motivovaným rodičům se škola může prezentovat přátelskou, rodinnou atmosférou a spoluprací dětí napříč jednotlivými ročníky.

Škola sídlí spolu se státním osmiletým gymnáziem Českolipská v budově magistrátu hl. města Prahy v klidné a zelené části proseckého sídliště. Všechny učebny se škola snaží průběžně modernizovat a vytvářet tak pro žáky motivační a příjemné prostředí. Vzhledem se své koncepci se škola snaží o vytvoření bez stresového, tvůrčího, podnětného, kamarádkého prostředí a upevnování pozitivního vztahu ke škole, ke vzdělávání. Rovněž se snaží o vstřícnou, konstruktivní, otevřenou diskusi s žáky i rodiči.

Ve škole pracuje školní psychologka, která průběžně sleduje žáky od přijetí až po ukončení školní docházky. Psychologická péče o žáky vede buď k doporučení výchovně vzdělávacích metod ve vztahu k individualitě dítěte se snahou dosáhnout výsledků odpovídajících žakovu intelektu a vlohám, či k vytipování vhodných profesí a doporučení typu dalšího vzdělávání /profesionální orientace/. Pracuje s žáky, informuje rodiče a zároveň pomáhá učitelům najít nejlepší způsob vzdělávání každého dítěte. Jedná se tedy o aktivní spolupráci pedagogických pracovníků, školního psychologa a rodičů

při výchově a vzdělávání dětí. Většina pedagogů je proškolená pro práci se žáky se specifickými poruchami učení, a proto také škola nabízí individuální a skupinové nápravné programy pro děti zdravotně oslabené a pro děti s poruchami učení. Spolupráce učitelů se školní psycholožkou, ale také nízký počet dětí ve třídách, napomáhá včas diagnostikovat případné specifické poruchy učení. Proto je zhruba čtvrtina žáků vzdělávána na základě individuálního vzdělávacího plánu a díky intenzivním nápravám se daří projevy specifických poruch učení zmírňovat.

Škola rovněž nabízí široké spektrum nepovinných předmětů a zájmových aktivit, protože smysluplné trávení volného času považuje za důležité. Děti mají možnost docházet i do družiny, kde mohou trávit čas hraním her, sportovní nebo výtvarnou činností.

Záměrem školy je utváření dobrých mezilidských vztahů ve třídě i mimo ni – včetně osvojení si příslušných komunikačních a kooperativních dovedností, dobrého vztahu k sobě samému a rozvoj studijních dovedností pro celoživotní učení. Učitelé vyučují své předměty tak, aby se žáci při naplňování běžných naukových cílů současně učili spolupracovat, aktivně si naslouchat, zvládat mezilidské konflikty, utvářet dobré mezilidské vztahy, prohlubovat vlastní sebeúctu, posilovat zdravou sebedůvěru a překonávat problémy a zátěžové situace.³⁸

2.2 Žáci a hodnocení

Hodnocení dětí včetně individuálně integrovaných žáků vychází z pravidel školního řádu, který vychází z klasického způsobu známkování. Pouze u některých žáků s výraznějšími specifickými poruchami učení na návrh školní psycholožky a po odsouhlasení rodiči těchto žáků škola přistupuje k širšímu slovnímu hodnocení, zpravidla v předmětech jazykového vzdělávání, tedy v předmětech český a anglický jazyk. Individuálně integrovaní žáci, u kterých není použito širší slovní hodnocení, jsou známkováni s úlevami, na které mají vzhledem k svému oslabení nárok. Zvláště u těchto dětí je promyšlené, citlivé, motivující hodnocení velmi důležité pro rozvoj jejich osobnosti a pro další úspěšné vzdělávání. Hlavním kritériem hodnocení prospěchu vždy však zůstává žák samotný. Žáci vnímají hodnocení spravedlivě a vesměs se s ním

³⁸ Viz SMOLAŘOVÁ Markéta. *Soukromá základní škola Univerzum* [online]. ©2014, poslední revize 2.1.2014 [cit. 2014-07-17]. Dostupné z: <http://www.zsuniverzum.cz/?pg=1>

ztotožňují. Rovněž rodiče se ztotožňují se školní filosofií hodnocení žáků a chápou ho jako objektivní a zejména jako motivující pro své dítě.

Po ukončení páté třídy škola každoročně zaznamenává odliv žáků, kteří školu opouštějí na osmiletá gymnázia. Třídy jsou pak doplněny žáky z jiných škol, kterým se zpočátku snaží Soukromá základní škola Univerzum přechod usnadnit individuální prací se žákem případně doučováním v některém předmětu. Rozdíl mezi studijními výsledky stávajících a nově příchozích dětí je však zřejmý, pravděpodobně díky rozdílnému počtu dětí v původních třídách a tím pádem k přístupu a možnostem dosavadního vzdělávání. Při vstupním pohovoru s novými žáky školní psycholožka vytipuje oblasti, ve kterých by nově příchozí žáci mohli mít problémy. Tyto oblasti prodiskutuje s jednotlivými učiteli a zejména s budoucím třídním učitelem a rodiči. Nově příchozí žáci se obvykle během prvního pololetí začlení do stávajícího kolektivu žáků ve třídě a to jak v osobní tak vzdělávací rovině.

2.3 Shrnutí

Vzdělávání v Soukromé základní škole Univerzum se jeví jako ideální vzdělávání žáků základních škol a to z důvodu nízkého počtu žáků ve třídách a individuálnímu přístupu ze strany učitelů. Děti chodí do školy rády, oceňují příjemnou a přátelskou atmosféru během vyučování, rády se zúčastňují všech společných i nepovinných mimoškolních akcí. Chovají se k sobě přátelsky nejenom v jednotlivých třídách, ale i napříč ročníky. Rodiče žáků oceňují přátelskou a vlnou atmosféru školy, profesionální a příjemný přístup učitelů a především individuální péči o jejich děti.

3 Způsoby měření klimatu ve třídě

Výzkumné metody zpravidla dělíme dle přístupu na kvalitativní a kvantitativní. Kvantitativní výzkum je reduktivním zkoumáním, mající zpravidla číselnou podobu. Kvantitativní metoda popisuje jevy pomocí proměnných, ty jsou sestrojeny tak, aby měřily určité vlastnosti. Kvantitativní výzkum se zaměřuje na rozsáhlejší společenské otázky a zkoumá tedy poměrně široký okruh informací. Výzkumník pak stojí před mnohorozměrností objektu zkoumání a je nucen redukovat jen některé z nich a ty následně pečlivě studuje. Základní rozdíl mezi kvantitativním a kvalitativním výzkumem je míra jejich strukturovanosti, respekt. nestrukturovanosti. Kvalitativní metody (rozhovor a pozorování) mohou ukázat nové objevy a poznatky, o kterých nebylo dosud nic známo, zatímco kvantitativní techniky (dotazník) neuhýbá ze svých otázek a hypotéz. Složky klimatu, které jsou v dotazníku tvořeny jednotlivými položkami, jasně definují, z čeho se klima skládá. Kvalitativní výzkum se snaží interpretovat pohled respondentů jeho perspektivou. Jsou upřednostňované otevřené a nestrukturované výzkumné plány, analýza vychází z velkého a podrobného množství informací o malém počtu osob. Kvantitativní výzkum je tedy oproti kvalitativnímu orientovaný holisticky.³⁹

Mezi kvantitativní metody řadíme pozorování a rozhovor. Pozorování je metoda, využívaná na školách a ve třídách s velkou tradicí, ovšem v aktuálním pojetí je diskvalifikována pro několik důvodů. Zejména je klima na rozdíl od atmosféry charakterizováno jako dlouhodobá kvalita, tedy není možné vyhnout se atribučním chybám při zobecňování aktuálních a krátkodobých jevů. Jelikož je klima vytvářeno spoluaktéry, tedy spolužáky ve třídě, mezi které pozorovatel nepatří, je zřejmé, že některé projevy jsou pro něj skryty. Klima je konstituováno subjektivními percepcemi, které vidí pozorovatel až z druhé ruky a nepřímou. Speciálním a nejběžněji využívaným, případem pozorování je hospitace. Hospitace je způsob pozorování prováděný zpravidla během vyučovací hodiny ke kontrole výchovně-vzdělávacího procesu. Při hospitaci je analýze podrobován obsah, organizace, struktura, průběh a výsledky vyučování a to se zřetelem na osnovy předmětu. Hospitující vnímá i vztahy učitele a žáků, celkovou atmosféru třídy, zpravidla je schopen vnímat základní rysy klimatu ve třídě.

³⁹ Viz FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Přeložil Petr BAKALÁŘ. Praha: Portál, 2000, s. 243- 245.

Naproti pozorování je velmi výhodným prostředkem měření klimatu rozhovor. Při rozhovoru může výzkumník ověřovat, rozvíjet a upřesňovat názor probanda. Výhody nese i skupinový rozhovor, kdy je možné pozorovat určitou míru nesouhlasu s některými tvrzeními a míněními, přinášet nové poznatky a prezentaci emocí a rozdílných postojů na věc.⁴⁰

Hlavní kvantitativní metodou je dotazník. Dotazník je pro měření třídního klimatu velmi dobře využitelný. Dotazníky jsou jen jednou z cest, jak se něco dozvědět o klimatu třídy. Existuje celá řada dotazníků, které se dnes běžně užívají, ovšem jeden může být pro specifické účely vhodnější než druhý. Mezi nejznámější patří např.:

- Dotazník „Naše třída“: Dotazník sestavený a určený pro nejmenší žáky základních škol.
- Dotazník B3 a B4: Dotazníky vytvořené Richardem Braunem pro diagnostiku vztahů v třídním kolektivu, z nichž vychází, a v pozměněné formě využívá i výzkumná sonda této bakalářské práce, jsou dnes v poradenské i výzkumné oblasti dobře zavedené. Nástroje a otázky B3 a B4 se mohou vzájemně doplňovat. Žákům z nižších tříd je vhodné dotazník administrovat s důkladným a pečlivým vysvětlením každé otázky a charakteristiky i způsobu odpovědí. Pro tuto výzkumnou sondu bylo využito upravené verze dotazníku B3, využívaného pro žáky od 4. tříd základních škol.
- Dotazník MCI (My Class Inventory). Metoda MCI je určena pro žáky 3. - 6. tříd, ale pouze pro určitý předmět. Nezkoumá tedy klima třídy jako takové, ale pouze jeho klima v určitém předmětu, např. ve fyzice. Udává hodnoty pěti položek třídního klimatu: spokojenost ve třídě, třeňice ve třídě, soutěživost ve třídě, obtížnost učení, soudržnost třídy. Navíc má tato metoda dvě formy. Aktuální, která odráží současný stav ve třídě, a preferovaný, který poukazuje na přání žáků v jednotlivých oblastech. Vyplnění trvá přibližně 20 minut.
- Dotazník KLIT: Přináší výsledky, které učitel může získat ve třídě. Metoda se snaží postihnout tři prvky klimatu. Suportivní, tedy podpůrné a kooperativní, kde žáci popisují vztahy ve třídě a jejich kooperaci. Motivaci k negativnímu školnímu výkonu, kde žák popisuje míru svého (ne)zájmu o školu a tendenci (ne)vyčníkat

⁴⁰ Viz ČECH, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010, s. 101-106.

a sebeprosazení, představuje tendence k jisté individualizaci výkonu, ale i spoléhání na sebe a touhu vyniknout.

- Dotazník LEI: Lei má dvě hlavní složky použití a to ukázat subjektivní vnímání jednotlivci nebo celé skupiny. Složky LEI měří: Soudržnost třídy, různorodost zájmů, formálnost a pravidla, rychlost plnění úkolů, materiální prostředí, neshody ve třídě, společné cíle, preferování žáků, obtížnost učení, lhostejnost ke společnému zájmu, demokracii ve třídě, zájmové skupiny, spokojenost ve třídě, neorganizovanost a soupeřivost ve třídě. Pro LEI není dán žádný časový limit a je určen pro nejvyšší ročníky ZŠ, resp. středoškoláky.⁴¹

3.1 Sociometrie v pedagogickém výzkumu

Sociometrií rozumíme soubor specifických výzkumných postupů, které napomáhají k lepší znalosti vzájemných vazeb žáků, analýze a popisu mezilidských vztahů v malé sociální skupině. Sociometrie je tedy „zjišťování a analýza vztahů v malých skupinkách; každý člen skupiny vybírá mezi ostatními, koho má nejraději, koho nemá rád, koho by nechal zastupovat skupinu, koho ne; volby vypovídají o atmosféře ve skupině, o klikách, hvězdách, izolantech“.⁴²

Malá sociální skupina je seskupení osob, které vykazují základní znaky, společnými cíli, navzájem se znají, komunikují a vytvářejí společné normy. Každá taková skupina má určitou vnitřní strukturu. Ve skupině jsou jisté formální vztahy, tedy vztahy určené oficiálně, ale také neformální, které vznikají spontánně a dobrovolně, na základě sympatií či antipatií mezi členy skupiny. Sociometrie věnuje pozornost právě těmto neformálním vztahům.⁴³

Základní a nejužívanější technikou sociometrie je sociometrický test, kterým se zjišťují jednak pozitivní volby ve skupině, ale také negativní. Sociometrický test obsahuje minimálně jednu otázku, která nabízí členům skupiny volit partnery pro určité situace nebo činnosti. Sociometrický test se zadává obvykle písemně. U malých dětí lze použít i formy třídění fotografií, třídění značek dětí, zanechání dárků atd.⁴⁴

⁴¹ Viz ČECH, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010, s. 106-132.

⁴² HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. 4. vyd., v Portálu 1. Praha: Portál, 2010, s. 538.

⁴³ Viz CHRÁSTA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007, s. 208.

⁴⁴ Tamtéž, s. 209.

Zakladatel sociometrie J. L. Moreno klade důraz na stanovení hranic skupiny před prováděním sociometrického testu. Takovou skupinou je například školní třída nebo sportovní oddíl. Členové dané skupiny mají předem znát kritéria výběru. Výsledky sociometrického testu mají být vždy spojeny s určitými opatřeními týkajícími se zkoumané skupiny. Test by neměl sloužit jen zadavateli, ale i samotné zkoumané osoby mají sdílet zkušenost, že jim sociometrický test posloužil. Jednotliví členové skupiny nemají vědět o výběrech ostatních členů, čímž by bylo možné předejít vzniku konfliktů, které by jejich zveřejnění mohlo navodit. Před zahájením sociometrického testu by mělo být s předstihem prověřeno, zda všichni členové zkoumané skupiny rozumí všem otázkám a termínům v něm. Počet testu bývá mnohdy redukován na 1-3 možné odpovědi, což má své výhody i nevýhody. Test je sice snadněji zpracováván, ale tento počet nemusí odpovídat potřebám zkoumaných osob a ty se pak mohou cítit pod tlakem. Sociometrickým testem získáváme údaje o tom, kdo koho volí a odmítá pro určitou pozici, situaci nebo činnost.⁴⁵

V tzv. neuspořádané sociometrické matici jsou v libovolném pořadí všichni členové zkoumané osoby uvedeni v prvním sloupci zleva a ve stejném pořadí následně zaznamenány i v záhlaví matice. Do jejích řádků se postupně zapisují negativní (-) nebo pozitivní (+) volby provedené členy skupiny. Po okrajích sociometrické matice se zapisují součty obdržovaných a odevzdaných voleb v této skupině. Neuspořádaná matice obvykle neposkytuje dostatečně přehlednou informaci o struktuře takto zkoumané malé sociální skupiny. Naproti tomu takovou informaci poskytuje uspořádaná matice. V uspořádané matici se vzájemné výběry koncentrují zpravidla kolem její diagonály. Nejvíce odmítnutí se objevují v rozích matice vzdálených od její diagonály, ignorování jedinci se soustřeďují v pravém horním okraji, jedinci spřízněny se skupinou najdeme při levém dolním okraji a izolované jedince jsou umístěni při středu sociometrické matice. Kromě uspořádané matice lze sestavit také kvadratickou či kubickou matici. Kvadratickou matici získáme umocněním původní matice a umožňuje identifikovat zprostředkované vztahy ve skupině, tedy přátelé přátel. Kubická matice pak postihuje trojstupňové vztahy, tedy vztahy zprostředkované dvěma jedinci.⁴⁶

⁴⁵ Viz CHRÁSTA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007, s. 208-210.

⁴⁶ Tamtéž, s. 210-212.

Názornější a přehlednější představu o struktuře neformálních vztahů v sociální skupině poskytují sociogramy. Sociogramy jsou mapami těchto vztahů, ale mají smysl pouze v malé sociální skupině s maximálním počtem 10 – 15 členů, jelikož při větším počtu osob jsou sociogramy již značně nepřehledné a obtížně čitelné. Existuje celá řada různých variant konstrukce sociogramů, např.: kruhový sociogram, individuální sociogram, hierarchický sociogram, terčový sociogram a dvojrozměrný neboli kovariační sociogram.⁴⁷

3.1.1 Sociální pozice žáka ve třídě

Podle Gronlunda jsou nejdůležitějšími vlastnostmi ovlivňujícími pozici dítěte ve třídě: vlídnost, štedrost, kooperace, přijetí, loajalita, upřímnost, přátelskost a snaha pomoci. Žáci s nejvyšším počtem voleb mají takové vlastnosti, které uspokojují potřeby ostatních. Jak již bylo řečeno, žák může ve třídě získat různé pozice. Mezi nejvýraznější patří například pozice vůdce, pozice hvězdy, nebo naopak pozice izolovaného, opomenutého či odmítnutého.⁴⁸

Roli vůdce získává ten žák, který získal vysoké postavení, prestiž a především vliv ve skupině. Ostatní žáci mají tendenci napodobovat takového žáka, který je pro ně vzorem. Gronlund rozdělil vůdce na skutečné a oblíbené. Skuteční vůdci zastávají ve školní třídě vedoucí roli, jde však spíše o jejich vliv než oblibu. Mnohdy vůči takovému vůdci mají jeho spolužáci jisté výhrady, ale jeho názor pokládají za správný. Naproti tomu oblíbený vůdce udržuje interakce s ostatními spolužáky a má velice dobré společenské dovednosti. Často se tato role prolíná s pozicí hvězdy.⁴⁹

Děti snadno přejímají názory a chování žáka - hvězdy. Hvězda má ve třídě značný vliv vyplývající z její oblíbenosti. Při grafickém zpracování má podobu jakési hvězdy, okolo které se koncentrují všechny ostatní vztahy. Hvězd může být ve třídě hned několik případně jeden chlapec či jedna dívka. Pozici hvězdy získává ten žák, který má nejvyšší index oblíby.⁵⁰

Pokud získá žák, který ve skupině setrvává již déle, nízký index vlivu i oblíby, signalizuje tato situace maladaptaci tohoto žáka. Tito žáci obvykle nejsou pro ostatní

⁴⁷ Viz CHRÁSTA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007, s. 212-217.

⁴⁸ Viz GRONLUND, Norman. *Sociometry*. Přeložila Markéta SMOLAŘOVÁ. New York: Harpen and Brothers, 1959, s. 13-14.

⁴⁹ Tamtéž, s. 14.

⁵⁰ Tamtéž, s. 14-24.

ničím zajímaví. Jejich index náklonosti je pak buď markantně nízký, nebo naopak vysoký. Pomocí sociometrického testu se dají žáci s nízkým indexem vlivu a oblíbenosti rozčlenit do tří skupin: opomenuté, izolované a odmítnuté. Pozici opomenutého získávají žáci, kteří jsou voleni jen málo. Tento žák sice dostal nějaké volby, ale většina ho v sociometrickém dotazníku opomenula. Pozici izolovaného získává to dítě, které v sociometrickém dotazníku nedostalo žádnou vazbu. Tento žák je sice fyzickým členem třídy, nikoli však součástí její psychiky. Někdy bývá takový žák označen jako outsider. Pozice odmítnutého je nejméně prestižní. Tu získává žák, který od spolužáků obdržel pouze negativní vazby. Tato pozice se odlišuje od pozice izolovaného tím, že takový žák je zapojen do interakce mezi žáky.⁵¹

Vytlačovaný spolužák se nějakým způsobem liší od ostatních spolužáků a to ne vždy pro negativní charakterové vlastnosti, ale různými faktory, jako je sociometrický status rodiny, neobratné sociální dovednosti nebo komunikace, negativní postoj k dominantním jedincům či skupině ve třídě.⁵²

⁵¹ Viz GRONLUND, Norman. *Sociometry*. Přeložila Markéta SMOLAŘOVÁ. New York: Harpen and Brothers, 1959, s. 24.

⁵² Tamtéž, s. 212-217.

4 Vlastní výzkumná sonda

4.1 Úvod

Sociometrické šetření na základních školách už není nijak ojedinělou záležitostí a je čím dál častěji zařazováno a využíváno. Protože interpretace dat vyžaduje jisté zkušenosti, je žádoucí, aby sociometrii ve třídě prováděl zkušený a proškolený pedagog, ideálně však školní psycholog. Sociometrická struktura třídy pomáhá pedagogickým pracovníkům se orientovat v interpersonálních vztazích mezi žáky. Ukazuje jak silné jedince s mnoha vazbami, tak i agresivní nebo od kolektivu izolované. Je však důležité výsledky dotazníků nepřeceňovat, ale ani nepodceňovat. Není však obvyklé porovnávat výsledky sociometrického šetření s klasifikací.

Obsah výzkumné sondy je rozdělen do několika podkapitol. První podkapitola obsahuje předmět a cíle výzkumné sondy. Druhá je výčtem výzkumných otázek a tří hlavních hypotéz, které byly ověřovány. Třetí podkapitola popisuje metody této sondy, tedy výběr zkoumaného vzorku, průběh šetření a výčet všech použitých metod při zpracování dat.

4.2 Předmět a cíle výzkumné sondy

Hlavním cílem výzkumné sondy bylo zjistit, zda studijní výsledky ovlivňují míru vlivu žáka mezi vrstevníky, jaký vliv má studijní prospěch na oblíbenost žáka v třídním kolektivu, jaký vliv má prospěch žáka na jeho agresivitu. Záměrem šetření bylo prozkoumat a následně posoudit, zda se podobný prospěch žáků bude odrážet na jejich postavení ve třídním kolektivu obdobně.

Vzhledem k povaze výzkumné sondy byl ke srovnání zvolen dotazník sociometrického šetření, viz Příloha č. 1, a vysvědčení žáků za první pololetí školního roku 2013/2014 viz Příloha č. 2. Výsledky šetření se vztahují ke specifické skupině žáků základní školy Univerzum, nikoli ke všem žákům základních škol. Odlišností je zejména fakt, že jsou děti vzdělávány ve třídách s nízkým počtem dětí s možností individuálního přístupu k jednotlivcům.

V souvislosti s počtem zkoumaných osob a cílům sondy byl zvolen kvantitativní přístup, který využívá pro své zpracování číselná data a jejich souvztažnost. Vzhledem

k obtížnosti přesně zachytit všechny možnosti využití dat, byly vybrány jen některé z nich a ty zpracovány.

4.3 Výzkumné otázky a hypotézy

Hlavní výzkumné otázky:

- Ovlivňují studijní výsledky žáka jeho vliv na spolužáky?
- Jaký vliv má studijní prospěch na oblíbenost žáka v třídním kolektivu?
- Jaký vliv má studijní prospěch na agresivitu žáka?

Hlavní hypotézy:

- H1: Žáci s lepšími studijními výsledky budou mít v kolektivu větší vliv než žáci s horším prospěchem.
- H2: Se snižujícím se studijním prospěchem bude klesat oblíbenost žáka v třídním kolektivu.
- H3: S horšícím se prospěchem se bude zvyšovat agresivita žáků.

4.4 Metody výzkumného šetření

4.4.1 Zkoumaný soubor

Cílem výzkumné sondy bylo zachytit vliv sociometrického statusu žáka v souvislosti s jeho studijními výsledky. Vzhledem k povaze výzkumné sondy bylo kritériem výběru zkoumaných osob členství v malé sociální skupině se společným cílem, tedy se členstvím ve školní třídě.

Volba zkoumaného vzorku závisela na aktuálním složení školních tříd od 4. do 8. třídy, jednalo se o 18 dětí čtvrté, 18 dětí páté, 14 dětí šesté, 18 dětí sedmé a 16 dětí osmé třídy. Dívek bylo celkem 42 a chlapců rovněž 42. Zkoumaný soubor se tedy skládal celkem z 84 žáků, jak je patrné z Tabulky č. 1. Děti nižších ročníků (1. – 3. ročník) nebyly do zkoumaného vzorku zařazeny z několika důvodů. Hlavním důvodem je osvědčená praxe školy motivovat děti nižších ročníků zejména v 1. až 2. třídě pěknými známkami, takže zpravidla žáci dosahují na vysvědčení průměru 1,00. Dalším faktem je teoretický předpoklad, že děti mladšího školního věku nepřikládají vztahům s vrstevníky velkou váhu a netvoří stálé vazby (viz kapitola 1.2.1 Věk – odlišnosti v sociometrické

strukturu tříd žáků různého věku). Studenti nejvyššího ročníku (9. třída) nebyli do zkoumaného souboru zařazeni z důvodu nízkého počtu žáků ve třídě.

Tabulka č. 1: Zkoumaný soubor

třída	dívka		chlapec		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
4	11	26,2%	7	16,7%	18	21,4%
5	10	23,8%	8	19,0%	18	21,4%
6	3	7,1%	11	26,2%	14	16,7%
7	10	23,8%	8	19,0%	18	21,4%
8	8	19,0%	8	19,0%	16	19,0%
celkem	42	100,0%	42	100,0%	84	100,0%

Realizace celé výzkumné sondy proběhla na Soukromé základní škole Univerzum ve spolupráci se školní psycholožkou, která se sociometrickou strukturou tříd pracuje. Sběr dat proběhl během měsíce ledna 2014, tedy před ukončením pololetí školního roku 2013/2014, k jehož hodnocení se realizovaná výzkumná sonda vztahuje. Základní podmínkou šetření bylo členství ve školní třídě a přítomnost všech žáků třídy ve škole během sběru dat sociometrického dotazníku. Vzhledem k citlivosti obsahu a práce se školní třídu byl kladen důraz na individuální a samostatné vyplnění dotazníku tak, aby informace zůstaly důvěrné a nenarušily tak třídní klima.

4.4.2 Sociometrické šetření

Prvním krokem výzkumné sondy byla realizace sociometrického šetření v předem zvolených třídách. Dotazník byl zadáván všem dětem v jednotlivých třídách najednou, avšak za důsledného dodržování samostatné práce. V úvodu bylo žákům sděleno, že získané informace slouží ke zjištění toho, jak se dětem ve třídě daří. Práce nebyla časově ohraničená a brala ohled na individuální tempo každého žáka. Vyplňování dotazníku bylo postupné od otázky k otázce, děti se mohly případně doptat, avšak bylo důsledně dbáno na to, aby vysvětlení nebylo jakkoli zavádějící.

Děti čtvrtého ročníku byly nejdříve seznámeny s obtížnými výrazy či významy slov, které jim mohly při vyplňování činit problémy. Jednalo se zejména o význam pojmů mít rád, nemít rád v kontextu přátelských vztahů. O výrazy jako vedoucí třídy, působení na ostatní, prestiž, poslouchání, pošťuchování apod.

Dotazník obsahoval čtyři otázky, kdy u každé měl respondent uvést tři jména spolužáků. Dále dotazník obsahoval prostor pro jméno a třídu respondenta.

Koho máš ve vaší třídě nejraději? Byla první otázkou dotazníku. Cílem otázky bylo získat informaci o kladných vazbách žáka, kdy měl vyplnit první tři nejoblíbenější osoby ve třídě. Na záporné vazby byla zaměřena otázka druhá. *Koho máš ve vaší třídě nejméně rád/a?* Žák měl opět uvést tři jména. Třetí otázka se týkala vlivu žáků a byla položena takto: *Koho bys vybral/a jako vedoucího vaší třídy? Kdo by dokázal nejlépe zapůsobit na spolužáky, aby třída získala prestiž? Koho žáci nejvíce poslouchají?* Tato otázka činila žákům největší problémy a bylo třeba ji několikrát objasnit. Žáci měli opět uvést tři zástupce z řad spolužáků. Poslední otázka se týkala agrese: *Kdo ti ve vaší třídě nejvíce ubližuje, pošťuchuje?* Cílem bylo získat jména tří nejvíce provokujících až agresivních jedinců. Každý žák této výzkumné sondy obdržel minimálně jednu kladnou či zápornou vazbu od spolužáka.

4.4.3 Proces zpracování dat

Vyhodnocování sociometrických dotazníků probíhalo tak, že byly vytvořeny archy jednotlivých tříd, kde měl každý žák zaznamenaný průměr známek na vysvědčení za první pololetí 2013/2014. Jméno žáka bylo pozměněno na nominální hodnotu tak, aby nebylo možné žáka identifikovat. Jednotlivým místům všech škál (rád, nerad, vliv, agrese) sociometrického dotazníku bylo přiřazeno bodové skóre. Za umístění od svých spolužáků na první pozici získal žák 3 body, na druhé pozici 2 body a za třetí pozici 1 bod. Poté součtem skóre jednotlivých pozic (3 až 1) a jednotlivých škál (rád, nerad, vliv, agrese) získal každý žák vážený skór. Z těchto skóre byly vypočteny korelační koeficienty (použili jsme Pearsonův korelační koeficient).

4.5 Výsledky výzkumné sondy

4.5.1 Pearsonův korelační koeficient

Tabulka č. 2 - Pearsonův korelační koeficient

	známka	řád	nerad	vliv	agrese	pohlaví	třída
známka							
Pearsonova korelace	1	-0,196	0,289**	-0,229*	0,149	0,285**	0,548**
hladina význ.		0,073	0,008	0,036	0,176	0,009	0,000
zk. soubor	84	84	84	84	84	84	84
řád							
Pearsonova korelace	-0,196	1	0,423**	0,301**	-0,192	0,031	0,044
hladina význ.	0,073		0,000	0,005	0,080	0,781	0,689
zk. soubor	84	84	84	84	84	84	84
nerad							
Pearsonova korelace	0,289**	-0,423**	1	-0,102	0,656**	0,214	0,019
hladina význ.	0,008	0,000		0,355	0,000	0,050	0,867
zk. soubor	84	84	84	84	84	84	84
vliv							
Pearsonova korelace	-0,229*	0,301**	-0,102	1	0,193	0,101	0,015
hladina význ.	0,036	0,005	0,355		0,079	0,361	0,889
zk. soubor	84	84	84	84	84	84	84
agrese							
Pearsonova korelace	0,149	-0,192	0,656**	0,193	1	0,420**	0,005
hladina význ.	0,176	0,080	0,000	0,079		0,000	0,966
zk. soubor	84	84	84	84	84	84	84
pohlaví							
Pearsonova korelace	0,285**	0,031	0,214	0,101	0,420**	1	0,067
hladina význ.	0,009	0,781	0,050	0,361	0,000		0,547
zk. soubor	84	84	84	84	84	84	84
třída							
Pearsonova korelace	0,548**	0,044	0,019	0,015	0,005	0,067	1
hladina význ.	0,000	0,689	0,867	0,889	0,966	0,547	
zk. soubor	84	84	84	84	84	84	84

Známka je průměrnou známkou za pololetí.

** Korelace je signifikantní na hladině 0.01.

* Korelace je signifikantní na hladině 0.05.

V souvislosti s interpretací vypočítaných hodnot je třeba brát v úvahu i další souvislosti z každodenního života tříd a nekontrolovaných proměnných. Z výsledků je však patrné, že studijní výsledky mají do určité míry vliv na pozici žáka ve školní třídě a jsou tedy bezpochyby jedním z faktorů ovlivňujících klima třídy a fungování dětského kolektivu. Nejsou však jediným určujícím faktorem pozice žáka v kolektivu malé sociální skupiny. Některé vztahy se však bezesporu v souvislosti ke známám a hodnocení dítěte v této výzkumné sondě potvrdily, vyžadují však další logickou analýzu zkoumaného vztahu.

Největší vztah mezi známami a dalším faktorem se prokázal u subškály neoblíbenosti žáka. Statisticky významně se podle zkoumaného vzorku se ukázalo, že čím vyšší je průměr hodnocení na pololetním vysvědčení, tedy čím horší jsou studijní výsledky, tím vyšší je stupeň neoblíbenosti žáka v třídním kolektivu. Neprokázal se však opak. Neplatí tedy, že čím jsou známky lepší, tím žák dosahuje větší oblíbenosti. Vzhledem k statistické nevýznamnosti nejsou získaná data dostačující pro vyvozování konkrétních závěrů.

Další vztah platí mezi studijními výsledky žáka a jeho vlivem na ostatní spolužáky. Na základě výsledků výzkumné sondy se statisticky významně prokázalo, že čím nižší je hodnota hodnocení žáka, tedy čím lepších známek žák dosahuje, tím má vyšší vliv ve skupině. Neprokázala se ale přímá souvislost mezi horšícím se prospěchem a klesající mírou vlivu.

Statisticky významný je také vztah mezi nikoli mezi suškálou vlivu a známami, ale mezi subškálou vlivu žáka a subškálou oblíbenosti žáka. Potvrdilo se, že roste-li žákova oblíbenost ve třídě, roste i jeho vliv.

V souladu se jeví vztah mezi známami dítěte a agresivitou vnímanou třídním kolektivem. Korelace mezi těmito subškálami se však prokázala statisticky nevýznamně. Potvrzení tohoto vztahu tedy přesáhlo možnosti této výzkumné sondy.

Pro subškálu agrese se však prokázal jako statisticky významný vztah s mírou neoblíbenosti žáka ve třídě, platí tedy, že s rostoucí agresivitou žáka roste i jeho neoblíbenost v třídním kolektivu.

4.5.2 Vlastní pozorování

V průběhu sběru dat na Soukromé základní škole Univerzum bylo evidentní, že mladší děti ještě nechápou význam všech slov zcela samostatně a přisuzují jim jiný význam. Žákům při vysvětlování termínů pomáhaly konkrétní případy a jasné, avšak nenávodné pokyny.

Při zpracování dat sociometrického dotazníku bylo zřejmé, že děti ze čtvrtého ročníku inklinují v pozitivních vazbách ke stejnému pohlaví. Žádný žák neuvedl ve výběru oblíbených spolužáků nikoho opačného pohlaví. V páté až sedmé třídě se v subškále oblíbenosti vyskytovaly maximálně jedna až dvě pozitivní vazby mezi děvčaty a chlapci. V osmé třídě žáci uvedli v devíti případech spolužáka opačného pohlaví v poloze oblíbenosti. Ze získaných dat vyplynulo, že žáci do zhruba třinácti let věku preferují genderově shodné pozitivní vazby. Je tedy možné, že u starších dětí v hodnocení subškály oblíbenosti hrají svou roli při rozhodování i další faktory (sympatie, vzhled, přitažlivost druhého pohlaví apod.). U negativních vazeb, vlivu či agrese nebyl rozdíl tak markantní a děti neměly problém uvádět spolužáky opačného pohlaví.

4.5.3 Interpretace dat

Přestože byly nalezeny některé souvislosti mezi hodnocením žáků a jejich sociometrickou pozicí ve třídě, je třeba brát v úvahu, že existuje řada dalších faktorů ovlivňující tento status i klima třídy (viz kapitola 1. Sociálně psychologické faktory ovlivňující klima třídy). Vzhledem ke zkoumané sondě lze konstatovat, že studijní výsledky mají do určité míry vliv na pozici žáka ve školní třídě.

Vztah mezi známkami a subškálou neoblíbenosti žáka se u zkoumaného vzorku projevil a platí, že čím vyšší je průměr hodnocení na pololetním vysvědčení, tím vyšší je stupeň neoblíbenosti žáka v třídním kolektivu. Tendence žáků mladšího školního věku přijímat své spolužáky na základě plnění povinností a hodnocení (viz kapitola: 1.2.2 Věk – odlišnosti v sociometrické struktuře tříd žáků různého věku) se v této výzkumné sondě neprokázala tak zřetelně. Vliv na hodnoty získaných dat má zřejmě nízký počet respondentů v jednotlivých ročnících a zřejmě individuální přístup k hodnocení žáků.

Další vztah existuje mezi studijními výsledky žáka a jeho vlivem na ostatní spolužáky, kdy platí, že čím má žák lepší známky, tím vyšší má vliv ve skupině. Tento

trend se nejzřetelněji prokázal v nejvyšším ročníku zkoumaného vzorku. Lze přepokládat, že u nižších ročníků je důraz kladen na jiné, nezkoumané kvality.

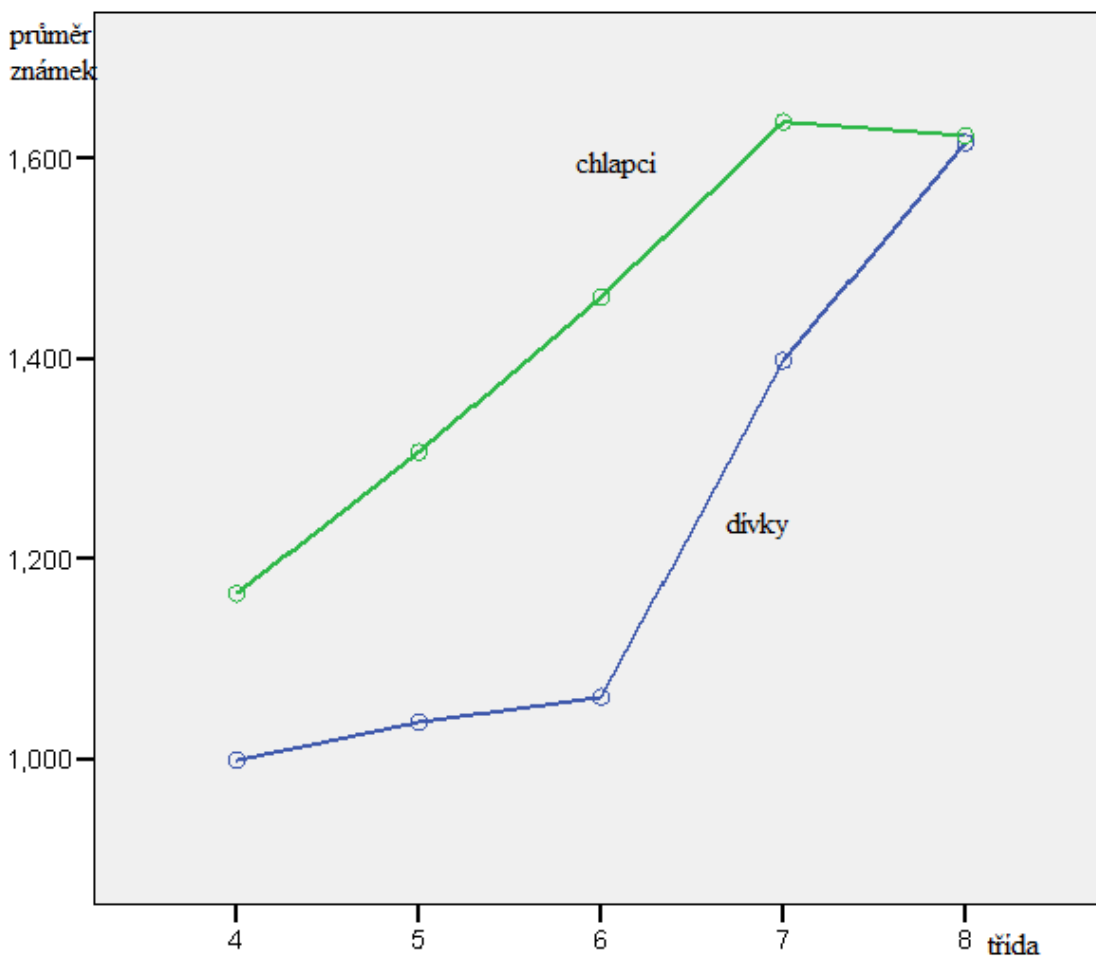
Pro subškálu vlivu se potvrdil vta k oblíbě žáka v třídním kolektivu. Platí tedy, že čím více roste žákova oblíbenost v kolektivu dětí, tím větší je jeho vliv. I v této souvztažnosti se jev prokázal napříč ročníky, ale nejvýrazněji u žáků osmých tříd, zejména pak u chlapců.

Přímý vztah mezi hodnocením dítěte, tedy mezi jeho známkami a agresivitou vnímanou třídním kolektivem, se neprokával v dostatečné přesnosti. Pouze v páté třídě se projevila vysoká míra korelace mezi vyšším hodnocením, tedy mezi horšími známkami a vyšší agresivitou. Lze se domnívat, že se jedná o souvislost s příchodem puberty a vyšší mírou zlobení a škádlení.

Obecně se projevilo napříč ročníky trend, že platí úzký vztah mezi agresivitou a neoblíbeností. Tedy čím více je žák agresivní, tím je méně oblíbený.

Jako nečekaný ukazatel se v odlišnostech ve třídách a v pohlaví projevil fakt, že jsou dívky od 4. do 7. třídy hodnoceny vždy výrazněji lépe než chlapci. V 8. třídě se však jejich výrazně lepší hodnocení snižuje, avšak v porovnání s chlapci jsou na tom s výsledky vzdělávání stále lépe viz Graf č. 1: Genderové rozdíly v hodnocení v jednotlivých třídách.

Graf č. 1: Genderové rozdíly v hodnocení v jednotlivých třídách

4.6 Diskuze

Cílem výzkumné sondy bylo zjistit, jaký vliv mají známky na sociometrický status žáka soukromé základní školy. Výzkumný vzorek by tvořen žáky čtvrtých až osmých tříd Soukromé základní školy Univerzum. Ke sběru dat byly použity upravené sociometrické dotazníky B3 a B4, díky kterým se daly zjistit kladné a záporné vazby mezi žáky uvnitř jednotlivých malých sociálních skupin, tedy školních tříd. Získaná data šetření byla porovnáována s průměrem známek na pololetním vysvědčení jednotlivých žáků. Díky výzkumnému vzorku v počtu 84 dětí lze výzkumnou sondu klasifikovat jako kvantitativní. Výzkumné šetření ukazuje, že známky jako takové určitý vliv na sociometrickém statusu žáků mají, ale je zřejmé, že se sociometrické subškály (řád, nerad, vliv, agrese) ovlivňují i navzájem, dokonce i v různých ročnících odlišně. Bohužel

nelze vyvozovat platné závěry z tohoto zkoumaného vzorku po jednotlivých ročnících, protože neobsahuje dostatečný počet respondentů.

Omezení výzkumné sondy se projevilo již na počátku výběrem resp. úpravou sociometrického dotazníku a umožněním zadávat jména do čtyř subškál (pozitivních i negativních – rád, vliv, nerad, agrese) právě tři vazby třem spolužákům ke každé subškále. Za úvahu by stálo rozšíření sociometrického dotazníku o možnost dávání vazeb buď všem členům skupiny, anebo libovolnému počtu spolužáků. Takto zkrácené dotazníky vyhovující školní praxi, kdy stačí pro práci s kolektivem třídy znát oblíbené, neoblíbené, vlivné a okrajové jedince skupiny, se používají pro jejich rychlejší administraci. Nevýhodou může být tlak na respondenta při výběru právě tří osob.

Průměr známek, který byl jednou z proměnných ve výzkumné sondě, se jeví také jako ne úplně vyhovující z hlediska objektivnosti známkujících. Hodnoty známek se mohou lišit jak v jednotlivých ročnících, tedy mezi dětmi v jednotlivých třídách, ale i napříč zkoumanou školou, ačkoli jsou dávány podle stejného klasifikačního řádu. V případě rozšíření výzkumné sondy a porovnáváním více škol se lze domnívat, že právě známky nebudou jako faktor sociometrického statusu úplně vypovídající, protože právě ty udávají ne zcela objektivní sociální status žáka v rámci třídy (premiant, jedničkář, dvojkař, trojkař apod.). Možným řešením by bylo zvolení jednoho z faktorů místo průměrů známek, např. IQ každého žáka.

Jako neobjektivní vliv může rovněž působit sociometrický status nově příchozích žáků, zpravidla do šesté třídy, po odchodu části dětí z páté třídy na osmiletá gymnázia. Tito nově příchozí žáci zpravidla přicházejí najednou ve větším počtu (tři až deset osob), jedná se o děti, které dříve musely v početnějších třídách vynaložit větší míru úsilí k zapamatování probírané látky. Po přechodu na soukromou školu se v nižším počtu dětí ve třídě snáze učí a procvičuje, tito žáci zpravidla už během prvního pololetí jsou schopni dosáhnout lepších výukových výsledků, než na předešlé škole. V ostatních třídách mohou mít nově příchozí žáci složitější začlenění, protože přicházejí jednotlivě do již utvořených a fungujících kolektivů.

Aktuální situace ve třídě (hádky, kamarádství, křivdy, závist apod.) je další proměnnou, která ovlivňuje sociometrický status dětí v malé sociální skupině a je charakteristická pro mladší školní věk, tedy pro děti čtvrté a páté třídy této výzkumné sondy.

V některých případech porovnávaných proměnných se promítlo riziko nepřesnosti vyplývající z malého vzorku zkoumaného souboru.

Při sběru dat sociometrické části výzkumné sondy se podařilo navodit ve třídách přátelskou a uvolněnou atmosféru. Děti nevykazovaly odmítavý postoj a dotazníky braly jako zajímavé pozastavení nad současnými interpersonálními vazbami ve třídě.

Výzkumná sonda přinesla škole cenné údaje o vztazích mezi dětmi v jednotlivých třídních kolektivech. Soubor těchto informací je vhodným materiálem jednak jako východiska práce školní psycholožky, pro třídní učitele jsou tyto informace dobře využitelné v třídnických hodinách, dále i pro vedení školy mohou vést k zamyšlení se nad objektivitou známkování a hodnocení žáků.

4.7 Závěr výzkumné sondy

Na základě teoretických východisek a osobních zkušeností byly pro výzkumnou sondu stanoveny tři základní hypotézy. Cílem bylo tyto hypotézy ověřit a následně potvrdit, či zamítnout. Nejdříve bylo nutné získat a vyhodnotit údaje o sociometrických vazbách v třídních kolektivech, porovnat tato data s průměrem známek na vysvědčení za první pololetí školního roku 2013/2014 a zjistit možné souvislosti, které byly stanoveny v hypotézách. Hypotézy byly stanoveny na základě osobních zkušeností a dlouholeté praxe. Jejich ověření bylo podloženo teoretickými podklady, praktickými zkušenostmi a osobním zájmem. Všechny hypotézy byly primárně vztaženy ke korelaci hodnocení a určité subškále sociometrického šetření. Vzhledem k různorodosti proměnných bylo možné očekávat i další souvislosti mezi jednotlivými subškálami sociometrického statusu žáků bez ohledu na přímou vazbu k hodnocení prospěchu na vysvědčení.

- H1: Žáci s lepšími studijními výsledky budou mít v kolektivu větší vliv než žáci s horším prospěchem.

Hypotézu č. 1 **mohu potvrdit**. Na základě výzkumné sondy se ukázalo, že žáci, kteří dosahují lepších studijních výsledků, mají i větší vliv ve třídním kolektivu. Jako statisticky významná se prokázala míra korelace mezi známkami a subškálou vlivu. Platí tedy, že čím nižší je hodnota hodnocení žáka, tedy čím má lepší známky, tím je vyšší vliv žáka ve skupině.

- H2: Se snižujícím se studijním prospěchem bude klesat oblíbenost žáka v třídním kolektivu.

Hypotézu č. 2 **mohu potvrdit**. Podle zkoumaného vzorku se statisticky významně prokázala korelace mezi horšími známkami a neoblíbeností žáka, tedy čím vyšší je průměr hodnocení na pololetním vysvědčení, tím vyšší je stupeň neoblíby žáka v třídním kolektivu.

- H3: S horšícím se prospěchem se bude zvyšovat agresivita žáka.

Hypotézu č. 3 **nemohu potvrdit**. Podle výzkumného vzorku se jeví vztah mezi známkami dítěte a agresivitou vnímanou třídním kolektivem v souladu. Avšak korelace mezi těmito subškálami se prokázala statisticky nevýznamně. Potvrzení tohoto vztahu tedy přesáhlo možnosti této výzkumné sondy.

Vzhledem k variabilitě proměnných byly očekávány i jiné souvislosti, mimo stanovené hypotézy vázané k hodnocení žáka. Nejvyšší míra korelace platí pro vztah mezi agresí a neoblíbeností. Míra korelace prokazuje souvislost mezi zvyšující se agresí a rostoucí neoblíbeností žáků.

Jako další významnou souvztažností se ukázala korelace mezi vlivem žáka a jeho oblíbeností. Statisticky významně se potvrzuje, čím víc roste oblíba, tím více roste i vliv.

Rovněž se statisticky významně potvrdil i logicky vyplývající vztah mezi oblíbou a neoblíbou. Je zřejmé, zvyšuje-li se oblíba, klesá neoblíba a obráceně

Vzhledem k realizované výzkumné sondě by bylo zajímavé zjištění, kdyby byla výzkumná sonda provedena s odstupem jednoho roku. Jedná se zejména o změnu sociometrického statusu žáků po přechodu do šesté třídy, kdy se mění struktura složení dětí vzhledem k vyššímu odchodu žáků na osmiletá gymnázia. Další možností by bylo rozšíření a porovnání výsledků výzkumné sondy s žáky státních základních škol, které mají velmi odlišné složení tříd, vzdělávací koncepci, počet žáků ve třídách, a tím i jiné podmínky pro hodnocení žáků ve vyučovacím procesu. V neposlední řadě by mohl být ve výzkumné sondě změněn srovnávací faktor hodnocení žáků a nahrazen hodnotou IQ.

Jako možné rozšíření výzkumné sondy se jeví oblast sebereflexe a sebehodnocení žáka v rámci třídního kolektivu. Bylo by zajímavé, zda by bylo možné nalézt alespoň minimální shodu mezi těmito dvěma hodnoceními, tedy jak jedince vnímají ostatní a jak on vnímá sebe.

Závěr

Sociometrická šetření pomáhají psychologům a pedagogickým pracovníkům k mapování vazeb ve školních třídách. Je vždy důležité na základě získaných údajů se skupinou dále pracovat a ne jen rozvířit její chod sociometrickým dotazníkem.

Bakalářská práce se zabývá vztahem mezi sociometrickým statutem žáka v třídním kolektivu a jeho prospěchem.

Bakalářská práce je rozdělena do 5 hlavních kapitol. Teoretická část obsahuje 3 kapitoly. První kapitola definuje sociálně psychologické faktory ovlivňující klima školní třídy. Popisuje faktory, jakými jsou učitel a vedení školy, v další podkapitole vymezuje faktory, které se vztahují k žákům samotným. Tedy faktory týkající se věku a odlišností z něj vyplývajících v sociometrické struktuře tříd, dále konformitě a sebehodnocení žáka, a v neposlední řadě i pohlaví a genderu žáků. Další podkapitola se týká rodičů a rodinného prostředí žáka. První kapitola rovněž zahrnuje i vyučovací metody ve škole, prostředí třídy a hodnocení.

Druhá kapitola se věnuje místu výzkumné sondy a popisuje odlišnosti soukromé základní školy, ve které byl výzkum realizován. Jedna podkapitola je věnovaná i hodnocení žáků.

Třetí kapitola, poslední kapitola teoretické části, popisuje způsoby měření klimatu ve třídách. V jedné z podkapitol se věnuje i sociometrii v pedagogickém výzkumu a také sociální pozici žáka ve třídě.

Čtvrtá kapitola, tedy praktická část bakalářské práce, se zabývá realizací výzkumné sondy, která byla prováděna na Soukromé základní škole Univerzum, na základě dotazníkového sociometrického šetření a průměrných známek žáků za první pololetí školního roku 2013/2014. Vzhledem k počtu respondentů bylo zvoleno kvantitativní šetření, které bylo zpracováno a následně interpretováno (s využitím Pearsonova koeficientu korelace). Výhodou kvantitativního šetření je popsání jevů pomocí proměnných a možnost jejich porovnání. Kapitola byla rozdělena do několika podkapitol. První podkapitola vymezuje předmět a cíle výzkumné sondy. Další podkapitola zahrnuje otázky výzkumné sondy a její tři hlavní hypotézy, následuje podkapitola týkající se zvolených metod, výběru zkoumaného souboru a procesu zpracování dat. V neposlední řadě zahrnuje praktická část samotné výsledky, jejich následnou interpretaci, nedostatky a klady výzkumné sondy uvedené v podkapitole

diskuse. Poslední částí bakalářské práce jsou závěry plynoucí z této výzkumné sondy a závěr celé práce.

Zpracování mé bakalářské práce bylo pro mě velmi přínosné, zajímavé a poučné. K realizaci výzkumné sondy jsem zvolila prostředí, které dobře znám, je mi blízké a pohybuji se v něm již čtvrtým rokem. Po celou dobu výzkumného šetření jsem se snažilo o objektivní, nezaujatý a nezávislý přístup k práci i ke zpracování všech údajů, jež jsem po dobu výzkumné sondy získala. Pracovala jsem velmi svědomitě a úzkostlivě jsem se vyhýbala všemu, co by mohlo být chápáno jako má zaujatost.

Použité zdroje

CHRÁSTA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

ČECH, Ján. *Sociální psychológia pre učiteľov*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2008, ISBN: 978-80-867-2359-4.

ČECH, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2742-4.

FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Přeložil Petr BAKALÁŘ. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-367-6.

GRONLUND, Norman. *Sociometry*. New York: Harpen and Brothers, 1959. ISBN neuvedeno.

HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. 4. vyd., v Portálu 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.

HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-888-0.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.

MAREŠ, Jiří, PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška. *Pedagogický slovník*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 8071782521.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0690-7.

PETLÁK, Erich. *Klíma školy a klíma triedy*. Přeložila Markéta SMOLAŘOVÁ. SK: Iris, 2006, s. 68. ISBN 8089018971.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál 2002. ISBN 978-80-717-8631-3.

ŠALAMOUNOVÁ, Zuzana, ŠEDOVÁ, Klára a ŠVAŘÍČEK, Roman. *Komunikace ve školní třídě*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0085-7.

VYKOPALOVÁ, Hana. *Sociální klima školní třídy a možnosti jeho ovlivňování*. Olomouc: Rektorát Univerzity Palackého v Olomouci, 1992. ISBN 80-7067-161-0.

Diplomové a dizertační práce

KALABZA, Pavel. *Determinanty sociometrické pozice žáka ve školní třídě*. Bakalářská práce. Brno, 2009. Fakulta humanitních studií. Institut mezioborových studií. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Vedoucí: PhDr. Ivana Poledňová, CSc.

Internetové zdroje

SMOLAŘOVÁ Markéta. *Soukromá základní škola Univerzum* [online]. ©2014, poslední revize 2.1.2014 [cit. 2014-07-17]. Dostupné z: <http://www.zsuniverzum.cz/?pg=1>

Přílohy

Příloha č. 1 – Sociometrický dotazník

Jméno:

Třída:

A. Koho máš ve vaší třídě nejraději? Napiš celá jména.

1.

2.

3.

B. Koho máš ve vaší třídě nejméně rád/a? Napiš celá jména.

1.

2.

3.

C. Koho bys vybral/a jako vedoucího vaší třídy? Kdo by dokázal nejlépe zapůsobit na spolužáky, aby třída získala prestiž? Koho žáci nejvíce poslouchají?

1.

2.

3.

D. Kdo ti ve vaší třídě nejvíce ubližuje, pošťuchuje? Napiš celá jména.

1.

2.

3.

**Příloha č. 2 – Dílčí výsledky výzkumné sondy – sociometrie – vážený skór
a průměr známek na vysvědčení v pololetí školního roku 2013/2014**

2013/14	Sociometrie - frekvence umístění na 1 - 3 pozici												řád	nerad	vliv	agrese	vážený skór	průměr			
	4. třída			řád			nerad			vliv									agrese		
18 žáků	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3						
4/A/1	1	1	1		1		1	1	2			2	6	2	7	2	17	1,00			
4/B/1			1	6	1	2				7	1		1	22	0	23	46	1,30			
4/C/1		2	1				2	2	1				5	0	11	0	16	1,20			
4/D/1	1	2					2	5	4		1		7	0	20	2	29	1,00			
4/E/1		1	1		3	1		1	1		3	1	3	7	3	7	20	1,00			
4/F/1	2		1						1			1	7	0	1	1	9	1,30			
4/G/1	2					2					1	4	6	2	0	6	14	1,30			
4/H/0	1	2			1		1	6	1		2		7	2	16	4	29	1,00			
4/I/0				1	2	1				1	4		0	8	0	11	19	1,00			
4/J/0	1	1	3			1	8		1		1	1	8	1	19	3	31	1,00			
4/K/0	1	2	1		1	1					1		8	3	0	2	13	1,00			
4/L/0	1								2				3	0	2	0	5	1,10			
4/M/0	1		1	1	1	4				4	1		4	9	0	14	27	1,00			
4/N/0	1		2					1					5	0	2	0	7	1,00			
4/O/0	1	1	2	2	4	2			1		2	2	7	16	1	6	30	1,00			
4/P/0			1				1						1	0	1	0	2	1,00			
4/Q/0	1	2					1		2				7	0	3	0	10	1,00			
4/R/0	2	2		6	2	2				4	1	2	10	24	0	16	50	1,00			

2013/14	Sociometrie - frekvence umístění na 1 - 3 pozici												řád	nerad	vliv	agrese	vážený skór	průměr
5. třída	řád			nerad			vliv			agrese								
18 žáků	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3						
5/A/1		4	1				1		1	1			9	0	4	3	16	1,00
5/B/1	2						1			1		1	6	0	3	4	13	1,10
5/C/1	1		2		2	3		2	3	1	1	5	5	7	7	10	29	1,50
5/D/1	1	1	1	1	3	1	4	1	4	3	7	1	6	10	18	24	58	1,50
5/E/1	1			1			1				2		3	3	3	4	13	1,30
5/F/1	2	1	2			2	1				1	2	10	2	3	4	19	1,40
5/G/1				7	1	3			2	8	1		0	26	2	26	54	1,50
5/H/1		2	3						1				7	0	1	0	8	1,10
5/I/0	2	1	1		1	1	1	2	1			1	9	3	8	1	21	1,00
5/J/0	1			1	4	2	8	3	2		1	2	3	13	32	4	52	1,40
5/K/0	1		1					2					4	0	4	0	8	1,00
5/L/0	1		2										5	0	0	0	5	1,00
5/M/0					3	3			1		1	3	0	9	1	5	15	1,00
5/N/0	1	2				2					1		7	2	0	5	14	1,00
5/O/0				5	3								0	21	0	0	21	1,00
5/P/0	1		2					2			1	3	5	0	4	5	14	1,00
5/Q/0	2	5	1						1				17	0	1	0	18	1,00
5/R/0	1	1	1	2				5	1	3			6	6	11	9	32	1,00

2013/14	Sociometrie - frekvence umístění na 1 - 3 pozici												řád	nerad	vliv	agrese	vážený skór	průměr
6. třída	řád			nerad			vliv			agrese								
14 žáků	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3						
6/A/1	1			1	3	1				2		3	3	10	0	9	22	1,07
6/B/1	1		2	1		2					1		5	5	0	2	12	1,20
6/C/1			1	2	1	2							1	10	0	0	11	1,27
6/D/1	1	1	3	1	1	1	6	7		4	3		8	6	32	18	64	1,20
6/E/1	1	1		4	1	2					1	1	5	16	0	3	24	2,27
6/F/1		1	2		1			1	2			1	4	2	4	1	11	1,27
6/G/1		1		2		2		1	1	3	1	1	2	8	3	12	25	1,27
6/H/1	2	2	1				7	5	1	1	2	1	11	0	32	8	51	1,07
6/I/1	1		3		5	2				1	1	2	6	12	0	7	25	2,07
6/J/1	1	3	1		1				1	1	1	1	10	2	1	6	19	1,33
6/K/1	3	2	1			1			7				14	1	7	0	22	1,27
6/L/0	2								1		1	2	6	0	1	4	11	1,00
6/M/0	1	1							1	1	1		5	0	1	5	11	1,07
6/N/0		2		3	1	1					1		4	12	0	2	18	1,20

2013/14	Sociometrie - frekvence umístění na 1 - 3 pozici												řád	nerad	vliv	agrese	vážený skór	průměr
7. třída	řád			nerad			vliv			agrese								
18 žáků	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3						
7/A/1	2	1	1		1	3			1			1	9	5	1	1	16	1,47
7/B/1	1	1	2	1	2				1	1	6	2	7	7	7	17	38	1,80
7/C/1	2	3		1			3	3	3	2	1	3	12	3	18	11	44	1,33
7/D/1	1			3	9					5			3	27	0	15	45	2,00
7/E/1	1	1	2										7	0	0	0	7	1,47
7/F/1		1		4	1	1	10	3	1	7	1	3	2	15	37	26	80	1,20
7/G/1			3			4	1		1	1	1	1	3	4	4	6	17	2,40
7/H/1				7	3	2			1		5		0	29	1	10	40	1,60
7/I/0						2							0	2	0	0	2	2,13
7/J/0	2	1	3					3	5			1	11	0	11	1	23	1,00
7/K/0	1	1	1					1				2	6	0	2	2	10	1,20
7/L/0	2						2	5	2				6	0	18	0	24	1,00
7/M/0	1					1							3	1	0	0	4	1,00
7/N/0		2	1									1	7	0	0	1	8	1,67
7/O/0	1					1							3	1	0	0	4	1,40
7/P/0		2	1			2						1	7	2	0	1	10	1,00
7/Q/0	1	2	1						1				9	0	1	0	10	1,67
7/R/0	1	1	1					1					6	0	2	0	8	1,80

2013/14	Sociometrie - frekvence umístění na 1 - 3 pozici												řád	nerad	vliv	agrese	vážený skór	průměr	
	8. třída	řád			nerad			vliv			agrese								
		1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2							3
16 žáků	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3							
8/A/1	1			4	2	5				5	1	3	3	21	0	20	44	2,18	
8/B/1	2	1	4			1	6	4	2		1		12	1	28	2	43	1,29	
8/C/1	1			1	1					1		2	3	5	0	5	13	2,00	
8/D/1	1		1					1	2				4	0	4	0	8	1,41	
8/E/1	1		2	5	3	2		2	1	6	2	2	5	23	5	24	57	1,53	
8/F/1	1	3	1				1			1	1	1	10	0	3	6	19	1,71	
8/G/1	1	2	1		2	1	1			1	4	2	8	5	3	13	29	1,59	
8/H/1		1	1	1		3	2				4	4	3	6	6	12	27	1,24	
8/I/0	1	1	1	2	2		1	1					6	10	4	0	20	2,00	
8/J/0		1	2		2					1	1		4	4	0	5	13	1,53	
8/K/0	3	3					3	4	8		1		15	0	25	2	42	1,00	
8/L/0	2	1	1						2				9	0	2	0	11	1,53	
8/M/0	1	1	1			3							6	3	0	0	9	1,76	
8/N/0		1	1									1	3	0	0	1	4	2,12	
8/O/0	1	1			1		2	4	1				5	2	15	0	22	1,00	
8/P/0				3	3	1				1			0	16	0	3	19	1,94	

Bibliografické údaje

Jméno a příjmení autorky: Markéta Smolařová

Studijní program: Psychologie (Bc.) (PB)

Studijní obor: 7701R005 - Psychologie (Bc.). (PBp)

Název práce: Sociálně psychologické faktory ovlivňující klima třídy

Počet stran (bez příloh): 40

Celkový počet stran příloh: 6

Počet titulů české literatury a pramenů: 11

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 2

Počet internetových odkazů: 1

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Karel Hnilica, CSc.

Rok dokončení práce: 2014

**Posudek vedoucího bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: Markéta Smolařová

Obor studia: psychologie

Název práce: Sociálně psychologické faktory ovlivňující klima třídy

Vedoucí práce: doc. Karel Hnilica

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 40

Počet stránek příloh: 6

Počet titulů v seznamu literatury: 13

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Oborová příslušnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

		x		
--	--	---	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	x			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

		x		
--	--	---	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	x			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	x			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	x			
--	---	--	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	x			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	x			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost
výsledků v praxi

		x		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce
(publikace, referáty, apod.)

		x		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Vaše hypotézy naznačují, že mezi proměnnými panují kauzální vztahy. Že například žáci s lepšími studijními výsledky mají ve třídě větší vliv než žáci s výsledky horšími. Vaše data jsou však korelační. Dokázala byste předložit alternativní vysvětlení pro svoje data?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Práce splňuje podmínky kladené na bakalářskou práci.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: 1 - 2

Datum, podpis: 1. 9. 2014

doc. Karel Hnilica

Posudek oponenta bakalářské práce na Pražské vysoké škole psychosociálních studií

Jméno a příjmení studentky: Markéta Smolařová

Obor studia: Jednooborová psychologie

Název práce: Sociálně psychologické faktory ovlivňující klima třídy

Oponent práce: Mgr. Eva Petráková

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 40

Počet stránek příloh: 6

Počet titulů v seznamu literatury: 13

Počet internetových odkazů: 1

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

		x		
--	--	---	--	--

Oborová přílehlavost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

		x		
--	--	---	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	x			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	x			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

		x		
--	--	---	--	--

Využití praktických zkušeností

	x			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

--	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

		x		
--	--	---	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

		x		
--	--	---	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	X			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

		x		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

		x		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

1. Vysvětlíte, prosím, proč jste nepoužila B3,B4 dotazník ve výzkumné sondě?
2. Na str. 19 píšete že neexistuje jednotná škála pro slovní hodnocení, znáte Zásady pro používání slovního hodnocení v souladu s § 15 odst. 2 vyhlášky č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání, včetně předem stanovených kritérií ?
A co Hodnocení žáků od Zdeňka Koláře a Renaty Šikulové? Četla jste něco od Z. Koláře?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Ve své diplomové práci si autorka zvolila aktuální téma sociálně psychologické faktory ovlivňující klima třídy, což považuji, vzhledem ke studijnímu programu za vhodné.

V úvodních, teoretických kapitolách se autorka věnuje, bohužel velmi stručně, popisu faktorů ovlivňujících klima třídy, způsobu měření klimatu třídy a místu kde byla prováděna výzkumná sonda. V úvodu mi chybí vymezení základních pojmů. Kapitola pojednávající o způsobu měření klimatu třídy mi připadá nedostatečně zpracovaná, chybí mi v ní další možnosti sociometrie, ocenila bych i porovnání. Teoretická část diplomové práce je čtivá a srozumitelná, ale krátká mohla – měla být více rozpracovaná. Přesto autorka prokazuje, že umí pracovat s odbornou literaturou.

Praktickou část tvoří výzkumná sonda, jen nerozumím tomu, proč autorka tvořila nebo upravovala dotazník a nepoužila běžně používaný a v praxi oblíbený a dobře vyhodnotitelný dotazník B3, nebo lépe B4 pana R. Brauna určených přímo pro diagnostiku klimatu třídy.

Praktickou část považuji jinak za dobře vypracovanou, obsahuje informace bez zavádějících komentářů. V závěrečném hodnocení je patrná osobní zkušenost autorky a její profesionální přístup k danému tématu.

Po formální stránce je práce velmi pěkná, škoda jen že nesplňuje doporučený rozsah. Vlastního textu je pouze 35 stran!

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: velmi dobře – dobře

Datum, podpis:

2.9.2014

Mgr. Eva Petráková